

۱۲

برلجى باسقىچ مەكتەبلەرنىڭ بىرىنچى ھەم ئىككىنچى ئوقۇيۇشلارنى ئۈچۈن

غەمەلى

تل ساباقلارى

(۱ نچى كىتاب)

دۇرۇست يازۇ قانداقلىرى، سارق - نەھوگە خەزىلىك ئۈچۈن مەسئەلەلەر،
تىكىشىرۇ ھەم كۈنگۈ ئۈچۈن مېساللەر، سۇيلىو ھەم، ئىسلاپ قوۋەلەرن
آرتىدىرۇ ئۈچۈن رەسىملەر، ماوزوغلار، پلانلار.

تل - ئەدەبىيات دەرسلىكلەرنى خەزىلەۋچى ھەبىئەت تارافىدىن ئۇزۇلدى.

V.N. Karazin Kharkiv National University

00527616

1933
257-10

ئاتار ساغىيال - ساويتلار جۇمھۇرىيەتنىڭ دەۋلەت نەشرىياتى.

تاتارستان ددولدت نەشر بیاتنی تارافندان

یاکھا باساووب چققان مە کتەب کیتابلاوی:

- کوچمە ئوقو کیتابلاری برنجی توب
 کوچمە ئوقو کیتابلاری. ئیکنجی توب
 بالالار باقیچالارندا مەش مە کتەبلەرنده ئشلە تو ئوچن مائیریا اللار خەزەلەو.
 م. تۇر بانە لیبف.
 ئیجتیماعی تەربیە.
 م. فازلولین.
 مە کتەب ئیکسکورسیە لاری.
 ف. خەمیدوللا.
 دیلدا کتیکە قاعیدە لەری
 م. فازلوللا.
 دین بلەن ئیچک کورە شرگە
 فاتیح سەیفی - قازانلی.
 ع. خۇدایار ف.
 عیلمی ساتیالیزم

تیزدەن چەچاقلار:

- روسیە تاریخی
 تۈرك تار تاریخی
 ئیسلام مەدەنییەتی تاریخی (بارتولد ئەسەری)
 تاتارستان نورسلارغا تاتار تاجی ئویرە تۇ دەرسلىگى. ھادی ماقسودی.
 ف. سەیفی - قازانلی.
 ع. غۇبەیدوللین.
 ج. ولیدى تەرجمەسى.

تاتارستان جۇمھورىيەتى

دەولەت نەشرىياتى.

تاتارستان جۇمھورىيەتنىڭ دەولەت نەشرىياتىدا سوعشقا قەدەر ھەم
سوعش ۋاقتىدا نەشر ئىتىلگەن روسچا ھەم تاتارچا تىلدە باسقان ھەر
تۈرلۈكى كىتابلار بار.

۱۹۲۲ - ۱۹۲۳ نچى ئوقۇ يىللىرى ئۈچۈن ھەر تۈرلۈكى مەكتەپ
كىتابلىرى، پارتىيە مەكتەپلىرى ئۈچۈن سەياسى كىتابلار، ئەدەبى كىتابلار،
بالالار ئەدەبىياتى كۆپلەپ خەزىرلەندى.

كىتاب ئىسكلادارىنا ھەم باشقا كۆپلەپ ئالوچىلارغا ۲۵ پراسىنت
ئىسكىدە ياسالا.

ھەر يىرگە ئەساسى كۆتۈپ بوشلاي يېبەرلە.

زاكاز بلەن تۈبەندەكى آدرىس بويىنچا مۇراجەھەت ئىتەرگە:

Казань, Тукаевская ул. д. № 31, Мусульманский книж-
ный склад.

Пассаж, книжный под.отдел Татгосиздательства* پائىمە:

Уведомить татарск. яз. для нар. школ

~~татарск. яз.~~

татарск. яз.

برنچى باشقىچ مەكتەپلەرنىڭ برنچى ھەم ئىككىنچى ئوقۇيلىرى ئۈچۈن

غەمەلى

تل ساباقلارى

دۇرۇست يازو قاعىدەلەرنى، سارف - نەھوگە خەزىرلىك ئۈچۈن مەسئەلەلەر،
تېكىشىرىۋەتمە كۈنگۈ ئۈچۈن مېساللەر، سويلەۋ ھەم ئۇسۇب نوۋەلەرنى
آرنىشىرىۋەتمە ئۈچۈن رەسىملەر، ماوزۇغلار، پىلانلار.

577493

تل - ئەدەبىيات دەرسلىكلەرنى خەزىرلەۋچى ھەيئەت تارافىدىن تۈزۈلدى.

تاتار ساتسىيال - ساۋىتلار جۇمھۇرىيەتنىڭ دۆلەت نەشرىياتى

Центральна Научна
БІБЛІОТЕКА при ХДУ
Inv. №

Handwritten marks in purple ink.

Р. В. Ц. Казан, Тираж, 25000 экз.
Казан, 6-я государственная типография 1922 г.

579

ئىل - ئەدەبىيات دەرسلىكلەرنى خەزىرلەۋچى كالىكتىفدان :

۱ - قازاندا تاتار ساتسىيال - ساۋىتلار جۇمھۇرىيەتنىڭ دەۋلەت تەشۋىياتى ياندىدا، ۱۹۳۰-يىلى بىلىك آخىرلاردا، ئىش مەكتەپلەرنىڭ تۇرلۇق باقىچىلار ئىنا تىل - ئەدەبىيات دەرسلىكلەرنى خەزىرلەۋچى بىر كالىكتىف تۇزۇلدى. بۇ كالىكتىف ئۆز ئىسمىدىن چىققان ھەر بىر ئەھەرگە ئۆزى بۇتۇن ھەيئەتنى بىلەن مەسئۇل ئېتىب قارى. قايسى دەرسلىكلەر، آغزالاردان بىر ئىكەن يالغىزى تارافىدىن غانا يازىلىپ، باشقىلار بىر - بىر سەبەبىدىن، ئۇل خىزمەتكە قوشىلا الماعان تەقدىردە، كىتاب شول يازۇشنىڭ ئۆز ئىسمى بىلەن گىنە جىغا، تىك آخىر كالىكتىف تارافىدىن ئازىلىپ، باسقىچىغا قارار بىرلىككە ئىگى خاقىندا بىر ئىسكەرمە آرتىدىر ئىلا. بۇ كالىكتىف دائىمىي رەھبەردە ئۇيۇشۇپ قاتتىق بىر ماددە توغرىدا، - ئۇل كىرەگىنە قىساراپ زورايىغا، يا كى كىشىلەر كىرگە، يا كى ئىكەن ئىكەن آغزالار چىقارغىغا مۇمكىن.

خەزىرى كۈندە كالىكتىفنىڭ آغزالىرى ئۇشۇلار:

عالمىجان ئىبراھىمىف، مۇختىدىن قۇربانغىلىف، غەلە خۇدايارف، فاتىھ سەيىف قازانلىق مەم جوجا بەدىف.

۲ - كالىكتىف ئۆزىنىڭ خىزمەتلىرىنى تۈبەندە گىچە آخىلى: مۇكارىچى بىزنىڭ دەرسلىكلەردە بۇتۇنلۇقى ئانارخىيە خۇكۇم - خۇرە ئىدى: ئىملادا ئانارخىيە، ئىستىلاخدا ئانارخىيە، كۈزەتسەن قىسقىلاردا مەم، ئۇشۇللاردا ئانارخىيە ئىدى. مۇكاددا سەبەب بىردەن دەرسلىك تۈزۈشچىلەرنىڭ ئۆز آرا آخىلىرىغا تەلەپلەرنى، ئىككىچىدىن ھەر بىر ئىشنىڭ ئۆزىنى بىر ئىشقا، ئۆزىنى بىر ئىشقا كىتابى، ئۆزىنى بىر تەجۋىد ئۆزىنى بىر خىساب، ئۆزىنى بىر تۇرلۇق ئىملا، سارغى - تەخو دەرسلىكىنى يازدىر، يىغىش مەيدانىدا باشقا ئىشلىرىلاردان چىكىلمەۋچى ئۆزىنى كۈرەش مەجبۇرىيەتنى ئىدى.

پروپىتارىيات رىۋايىتىسىمەن ساناغىنىڭ باشقا ياقىلاردا ئانارخىيەغا چىك قوياغا ارالار ئىرلەگەن كىك، بۇ دەرسلىك دۇنياسىدىن باشقا ئىشقا قارىشى كۈرەشكەدە ياردەم ئىدى - يازۇشچىلار ئىشلىرىنىڭ ئۆز آرا يىغىشچىلار ئىنا قۇرال ئىشلىرى تۈبەنلىگەندەن قۇتۇلدۇرۇلار. نەتىجەدە مەن شۇندى بىر كالىكتىفلارغا چىقىلىپ خىزمەتنى، بىلمىنى، تەجۋىدىنى بىرلەشتۈرگە يول آچىلدى...

مۇنىڭ آرتىسىدا، ئوقۇغۇچى شەكردە، ئوقۇغۇچى ئىپىدەشلىرىدە ئەللىنچە تۇرلۇق ئىملا، ئەللىنچە تۇرلۇق ئىستىلاخلار بىلەن يازغان دەرسلىكلەردەن قۇتۇلارغا ئۇمىد ئىشەنچ بىلەن بولۇلار.

۳ - ئىملا مەسئەلىسىدە كاللىكتىف ئوبىئەندەگى ئىگىز ئۆي ئالدى: ۱۹۱۸ نىچى يىلنىڭ جەيىتىدە قازاندا بولغان بۇتۇن روسىيە مۇسۇلمان ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئىككىنچى قۇرۇلتايىدا. ۱۹۲۰ نىچى يىلنىڭ نوپەبىر ۱۷-۲۱ لەردە قازاندا بۇتۇن تاتار ھەم باشقىردىن ئورنىاللىقلارنىڭ كىيىش مەجلىسلىرىدە قوبۇل قىلىنغان قارارلارغا تايىنىپ، تاتار ساتسىيال - سەۋىيىلەر جۇمھۇرىيەتنىڭ مەعارىف كامىسارىيەتى تارافىدىن دىكرىت بىلەن تاسدىق قىلىنغان قاعىدەلەر بۇدە غەمەلگە قويۇلغان: (آ) آلتى سوز ئىچى [مەد] ھەرقى. ب) قالىق تەمەس. ت) سوز باشىدا [ئ] گىنە يازو. ج) جىت سوزلەرنى بۇتۇنلەي تاتار ئىملاسىغا بويىسۇندۇرۇپ كېيىلەر.

۴ - ئىستىلاھلار تورىدا بۇتۇن ئەسەرلەردە دائىمى سىبابىت بىر ئۆسۈلنى ئۆتكۈزۈپ كۆز ئالدىدا تۇرۇپ، مۇنىڭ ئۈچۈن ت. س. ج. مەعارىف كامىسارىيەتنىڭ غەلىمى شەخىسە بىلەن ھەم ئىككىنچى مەركەز بىورا ياندا ئىشلەنگەن تۈرلۈك غەلىمى. ئەدەبىي كامىسارىيەتنىڭ خىزمەتلىرىنى تايانچلا، بۇلار جىتەنگەن، ئورۇنلاردا مۇمكىن قەدەر ئىشلىتىش بويىچە بارىپ، بىرلەشتۈرۈپ ئۇيۇشۇرۇپ ماقۇدولارنى كۆزەتتە.

۵ - دەرسلىكلەر ئىزدەپ، بىگىرەك دە غەلىمى ھەم كىچىك، ئوقۇغۇچىلاردا مۇندەرىجە، ئۇسۇل، تەرتىپ، مىزان مەسئەلەلەرنى ھاقىدا تەفسىلىق مەلۇمات كاللىكتىف تارافىدىن يازغان مېتودىكادا جەھەتتە، بۇ جەردە تىك بىر ئىككى سوز بىلەنگەن ئۆتەبىز: (آ) قاتار ئەدەبىياتنىڭ تارىخى ئوسۇلى، دەرىجەسى ھەر ۋاقىت ئەسەرلەرنى ئۈچۈن ئەدەبىي پارچىلار سايلاۋدا بىر مىزان ئىشپ تۇتۇلا.

ب) ئۆزىنىڭ ئىككىنچى، مۇندەرىجەسى بىلەن يەش بوننىڭ ساف روھىن آغۇلارلىق بولماسا، ئەدەبىي قىممەتنى يەنە آلتا، تۇتۇپ، ئىككى قارا مۇھەررىرلەرنىڭ دە ئەسەرلەرنى تارىخى تولىق ئۈچۈن كاللىكتىف دەرسلىكلەرنى ئالغانلار.

ت) ئۆتكەن ھەم ھەزرىتى، تۇرمۇشنى ئەدەبىي پارچىلار آرتىق جىگىل، ئۇيىناتىپ، كۆلدۈرۈپ كۆكل آچىرىپ، يازاتىرىپ تانىشىرىپ ئۈچۈن، بالادا، شەكردە تىل ھەزىنەسىن بايقىتۇپ، ئوقۇغا، آڭلاۋغا دەدەتەندىرۈپ ھەم ئەدەبىي زەۋق تەربىيەلەپ ئۈچۈن بىك كۆپ تۈرلۈك ماۋزۇلاردا، ھاياتنىڭ بىك كۆپ ياقلىرىن آچقان تۈرلۈك غەلىمىلەر، ھىكەيەچىكلەر، مەسەللەر، مەقاللەر، بەيتلەر، ئەكىيەتلەرنى ھەممەسىن دەرسلىكلەرنىڭ كىرگۈزۈپ بىلەن بىرگە بىز بالانى كىلەچەك تۇرمۇشقا ھەزىرلەپ يەنەدا بىرنىچى پلانىدا تۇتايىز. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇمكىن قەدەرلىك خىزمەت، كۆرەش، ئىش ھەرىكەتلەرنى كۆپرەك كىرگۈزۈپ تۇرۇش، تىل سا باقلارنى، سارغىن-ئەھۋال، ئەدەبىيات قانۇنلارنى كىك دەرسلىكلەردە ئىشە ئالغان مىسالنىڭ خىزمەت ۋاقىتلىرىدا قاراغان بولۇشى ئۈستۈنە، بالانىڭ ئوزۇن ئىشلەتۈپ، ئوزۇن ئىشلەتۈپ، ئۆزىدىن تەتپىچە جەھەتتە، ئۇسۇللارنى ھەممە ئەسەرلەر ئىزدەپ ئىگىز بولۇپ بارا.

۶ - ئالغان مىساللاردا، پارچىلاردا سادە، ساف، ئەدەبىي قاتارچا بولۇپ يەنە، ئەلبەتتە، كۆزەتتە، لاكىن، بوساقلىقنى، ئەدەبىيلىكنى ئىزدەپ ئىشپى - كىرەستىيەن ھەممەتنىڭ كۆندەلىك تۇرمۇشقا ياقىن قانغان، شۇنداق چىشمەلەنپ چىققان بولۇشى - كاللىكتىف ئۈچۈن بىرنىچى ئورۇندا تۇرۇپ.

دېسۇ ئەدەبىيلىكنىڭ دەرىجەسىنىڭ كىچىك بولۇشى، تىرەنەيى، يوغار ئىلانۇ كىچىك ھاسىيەتلەرنى
دېسۇ دەرسلىكنىڭ قايسى باسقۇچقا، قايسى سىنىققا قاراپ تۈزۈلۈۋى بىرىنچا ئالماشا بىسارغا
تېشىلگەن دە ئەيتىپ ئوتەرگە كىرەك.

۷ - كالىكتىف بىرىنچى نەۋبەتدە تۈبەندىكى دەرسلىكلەرنى چىعارۇشنى پىلانغا قويدى:

۱ - زورلار ھەم بالالار ئۈچۈن آواز، ئۈن-ئۈلدا ئەلىفبالار. [بۇلار باسلىق]

ب - زورلار ھەم بالالار ئۈچۈن بۇتۇن سۆزلەر ئۈن-ئۈلدا ئەلىفبالار.

پ - بالالار باقچى ئۈچۈن «شاقماق ئەلىفبالار»

ت - بىرىنچى باسقۇچ ئىش مەكتەپلەرنى ئۈچۈن «ئىل ساپاقلارنى» ھەمەلى ئېملا.

ئېملا، سارغى - ئەھۋال ھەزرەتلىك، ئېنى كىتاب.

ج - ھەمەلى تاتار سارغى.

چ - ھەمەلى تاتار ئەھۋالى.

د - عىلمى سارغى - ئەھۋال.

ئىككىنچى باسقۇچلار، كورسار ئۈچۈن.

ر - بىرىنچى باسقۇچلار ئۈچۈن «ئوقۇ كىتابلارنى» ۳ نەمە. (باسلىقلار).

ز - بىرىنچى باسقۇچلار ئۈچۈن «كوچمە، ئوقۇ كىتابلارنى» ھەر بىرى ئونبىشەر
ئېرەم ئەدەبى ئەسەردەن چىيىلغان ئىككى جىلد - تۈب. (باسلىقلار)

س - ئىككىنچى باسقۇچلار ئۈچۈن «كوچمە، ئوقۇ كىتابلارنى» ئونار
ئونبىشەر ئەدەبى ئەسەردەن چىيىلغان ئىككى جىلد - تۈب.

ش - مەكتەپدە تاتار تىلى، ئوقۇتۇ يوللارنى - مېتودىكە.

ع - ئەدەبىيات قانۇنلارنى.

ف - تاتار ئەدەبىياتى تارىخى (مەنۇنى يوغارنى كالىكتىفكە بىر تارماق ئولاراق كىرگەن

كىچىككە بىر ھەيئەت ئىشلى).

۸ - آخىر سۆز ئولاراق شۇنى ئەيتىپ ئوتۇننى تېمىلىنى تاپابىز: بۇ رەۋشلىنى ھەمەتلەر،

ياڭا بىر نەرسە بولغانغا، مەكتەپلەرنى ئىش نىگىزىنى قويۇۋەلىنى بىزدەدە باشقا ھالقلاردا
عىلمى ياقدان ئىشلەنەن چىتمەگەنگە، بۇ ھالداغى تەجرىبەلەر ئەلنى ھاماندا بىك تاراۋ ھەلدە
ياتقانغا، بىز ئۆز ئىزىنىڭ ئىشلەرنىزنى آلتا - توۋاچاق، زور ھەمەتلەرنىڭ بىر نىگىزنى،
باشلانغىچى غىنا دىيىپ قارىيىز. بۇ ھالدا بارلىق بىلمىنى، تەجرىبەنى بىرلەشتۈرۈگە مۇھتاجىز.
شۇنىڭ ئۈچۈن دە ئېمىدەشلەرنىڭ بىزگە ياردەملەشۈلەرنى - ئۆز تەجرىبەلەرنى نېنىدىكىگە يول
بىلەن بولسادا بىزنىڭ بىلەن ئورتاقلاشۇلارنى ئوتتەيىز.

كالىكتىف، قازان

تل ساباقلاری

I

(۱) سوز

[کوچرپ یازارما]

ئیککشەر سوزلی میساللەر:

باز جیتدی، بۇز کیتدی، ئولەن بېشەردی، قۇشلار کیله، ساندوچاچ ساپری، کوگەرچن گۈرلی، کیشلەر ئشیللەر، بالالار ئوقیلار، مین یازام، آپام تگه، ئم ئوینی، ساماور فایینی، آش پشه.

ئۆچەر سوزلی میساللەر:

کوگۈللن یاز ئویدی، ماتور جەى کردی، قردا آشلق ئوسه، باقچادا چېش پشه، فارلئعاچ بالا چعارا، بالالار سۇدا یۈزەلەر، نورلن قۇیاش قزدئرا، جەپگنی تۇن ماتور، ناك ئتەچن فچقئرا.

دورئەر سوزلی میساللەر:

ماتور یلن جەى کیتدی، یاگەرلن کوگۈلسز کۈز کردی، قۇشلار یلن یاقلارعا کیتدیلەر، کیشلەر آشلقنن، ئورب بئردئلەر، ناعن مەکتەبلەردە ئوقولار باشلاندى، آعاچلارنك یافراقلارن قۇیۇلب تۇشلەر.

بېشەر سوزلی میساللەر:

یاگەرلن کوگۈلسز کۈز ئوتب کیتدی، ئورنقنا سالقن قش کیلب جیتدی، بالالار قار ئۇستندە چاناشووالار، چانابەلن ئورماندان، ئونن تاشیلار، بز ئیتدی مەکتەبدە ساباق ئوقییز، قش کۈنن مەکتەبدە ئوقو کوگۈللن.

۸۱ بىز ئوز ئېمۇش کوگۈلئېزدە گى، ئوینی «سوز» بلەن آشلاقاپىز.
«یاز جیتدی» دېگەندە ئىككى سوز بار: (۱) یاز، (۲) جیتدی.

مەسىئەتلەر:

۱ - توبە، گى مىساللارنى كۆچۈر، ھەر مىسالنىڭ آخىرىغا ئىچەشەر سوزلارنى ئېكەنن رەقەم بىلەن يازىپ قويغۇرغا.

قۇياش چىقىدى. مېن يالانغا بارام. بىز سو بويندا كىچكە چاقلىن ئوينىداق. باقچاغا گۈل ئوتتۇرىدىم. آينى بۇلۇت قابىلادى كۈن آياز. كىچىن كوكە يۇلدۇزلار قالغا. يا ئىزدان سولك ماتورلانىب كىتىدىن، بۇنۇن باقچا گۈل ئىسىن بىلەن تولىدى. ئۇى توبەسىندە كوكەرىچىن گۈرلى. بالق سودا يۈزە. تاڭ آلدندان كەتەچ ئىچقىرا. مېن مەكتەپكە كىتىدىم. سىكلم ئۇيدە قالدى. سابانچىن باباى بىزىن قاتى بىلەن سىلادى.

۲ - بىرىنچى شوقو كىتابىدىن قاراب، ئېكشەر، ئۇچەر، دۈرەر، بىشەر سوزلارنى ئۇچەر مىسال يازارغا.

۳ - توبە، گى نەزەنى كۆچۈر يازغاندا، ئىچەشەر سوز بارلەن ھەر يولنىڭ آخىرىغا رەقەم بىلەن يازارغا.

بالاغا.

ساق ئەلەن كۆڭلەك سىنىڭ، ھىچ بىر بۇزۇق ئۇى كىرمەگەن،
پاك نىلكە ھىچ ياراوسىز سوزلەر ئىھىتەب كورمەگەن.
پاك جانك ھەم پاك تەنك، بارلىق وۇجودك پاك سىنىڭ،
ئىسىن فەرشتە والچىنىسىڭ، يۇزىلەر كى آباق سىنىڭ.

قالىق بىلىگىنى

(كۆچۈر يازارغا)

قالن سوزلەر: فار. قارا. قارغا. آغاچ. ساندوھىچ. آما
آش. باش. قىز. قىز. ئوغل. توغىز. توقسان.
توققراق. قارلىغاچ، ئون. بول. سىر. بولدى. سو.
سول. بۇلىدۇز. بۇلۇت. ئورنى. ئونو. ئورو.
ئورن. ئۇز، سوز. ئون. ئوت. توز. ئوچ.
سىز. سىزدى.

ئىچكە سوزلەر: كوكەرىچىن. كەتەچ. كوبەلەك. كۈن. تۇن. تۇش.
تۇشە. كوز. كورە. ئۇى. تىمىر. كىيىز. گۈل. بول.
بولە. سوز. سىر. بورى. تۇلكۇ. تۇ. ئون. تۇز.
ئوچ. سىز. پەكىن. سەكىن. سول. كۇمۇش. فەلەم.
غىام. مەكتەب. مەدرەسە. ھۇنەر.

§۲ بىزنىڭ تىلپىزىدە سۆزلەر ياكى قالىن غىنا، ياكى ئىچكى گىنە ئەپتىلەلەر. قالىن سۆزلەرنى ئىچكى سۆزلەردەن آيرو ئوچۇن ئىچلەرنىدە «آ، ع، ق» خەرفلەرنى بولمىغان قالىن سۆزلەرنىڭ آلدىغا قالىنلىق بىلگىسى (۱) يازىلا. بولا، بۇلىق، بولدى، ئولا، تولدى، تولدى، زورات، زور كۆپى.

مەسىئەلەر:

۱ - توبەندەگى مىساللەرنى گوجىزىپ يازغاندا قالىن سۆزلەرنىڭ آستىغا -زا. عا. كىچە كىچكە قارشىن آپىزى ئۆيىگە قايتىدى. كىچكە گىنە مالاي آپاسىن بىلەن ئورمانغا جىلەككە بارغان. كىچكە قارشىن قارياۋا باشلايدى. قاتىن بوران فوزىھالىدى. تىرەزدەن ئەللە نىندى آچىن بىلغان تاۋش ئىشىنىلە. تىمىر بىساي قافىيا ياسارغا باققادىن قاينىنىڭ بۇتاقىن كىسە باشلاغان ئىكەن دە، آغاسىن كورنگىچ، بالتاسىن تاشلاپ قاققان. خەلىپە توناش ئويانغاندا كۈن بىك ئىرتە ئىدى. بىر آزادان قزارب قۇياش چىقتى. كۆزگى ئۇنلەر، ئۇزۇن بولا. بىزنىڭ باققادا بىك ماتتور چەچەكلەر ئوسە. عالييەنىڭ آتاسىن فالادان ئويىنچىقلار آلب قايتقان. مېنىم آغاسىم كۈن، تۇن ئىشلى.

۲ - بىرىنچى، ئوقۇ كىتابىدىن قاراپ، ئون قالىن سۆز، ئون ئىچكە سۆز تاپىپ يازارغا.

۳ - بىرىنچى بولمىگەن سۆزلەرگە ئىككىنچى بولمىگەن سۆزلەرنىڭ كىرەكلەرنى سايلاپ يازغاندا ئىچكە سۆزلەرنىڭ آستىغا -زارغا.

(۱) قورچاق، چوكچ، توب، كولىك، ئىنىك، ئىمەن، آرىپ، نارات، بالتا، آرش، كوگىرچىن، آليا، سانسىو، چىچ، چىچەك، نىسابق، بورك، قوزغىلاق، توبەندى، قىچقان، چىنىك، ئىدىم، (۲) قۇرال، آعاج، آشلىق، قۇش، جىمىش، ساوت، قولىن باش كىيىمىن، ئويىنچىق، ئىچكى كىيىم، آياق كىيىمىن.

(۳) ئىچكە

(۱) قول، تەن، فل، تل، كۈن، قۇل، كۈل، سو، سول، بىل.

(۲) با-لا، تۇ-نۇن، سۇ-لۇ، كۈ-رەك، كور-شىن.

ملا-تىق، ف-راو.

(۳) سا-بىز، چىن، كو-گەر، چىن، ئو-فو، چىن، ئو-قۇ، نو-چىن.

يا-نر، نو-چىن.

§۳ سۆزنىڭ ئۇزۇنلۇق بىر بولۇشى ئەپتىلە تۇرغان بولۇشى «ئىچكە» دىيىپ

آتالا. سۆزلەر بىر بولۇش ساندىغا قاراپ، بىر، ئىككىن ھەم كۆپ ئىچكىلنى بولالا.

مەسىئەلەلەر:

۱ - تۈبەندەكى نەزمىنى ئىك تىلدەن ئىچكى سانغا تېكىشىرىڭ. سۆزگە كۆچۈرۈپ يازىپ، سۆز ئىچىگە ئىچكىلى بولسا، ئۈستىگە شول رەقەمنى قويغۇ.

چىكىرىتكە بلەن قورمىسقا.

چىكىرىتكە جەي بويىن شادلىق بلەن ئوتكەردى كۈنلەرنى،
 ھاۋالار ساقى، ئولەنلەر جەچكەلەنگەن، ساھرالار يىملىن.
 ئىسسىق كۈنلەر، ئەزىز ئۆي بار، ئاشىم دېسە، آزقار مول،
 ئەزىزنى ئاشى، ئەزىزنى ئىچە، ئەزىز ئۆيدە تۇرا بىت، ئول.
 ئوتتۇر كۈنلەر، جىتتۇر كۈنلەر، ھاۋالار سالقىن ئىچىدەن،
 مەنە چىكىرىتكە نى ئىشلەرگە بلە ئالى، آقلىدىن شاشقان،
 ئولەنلەر شىكىدىلەر، سارغايىدىلار، ئىندىن قارىن آچىدى،
 سوۋىلىق بلەن آچلىدىن ئولەر كۈنلەر باقلاشدى.
 مەجائىب قارىن آچقاچ، كورشىسى قورمىسقا باردى:

- «مىنى تويىدى، بىلىن چىردە، ئورن بىرسەنە، زىنھار!» دى.
 دىدى قورمىسقا: «ئى آھماق، يۇرىسك جەي بويىن سايراب،
 بو سالقىلىق كىلۈن بىلمەدىكى جەي كۈننى آزاراق؟
 بوگۈن آشارىما بار دىب، مەھاسز بوشقا بۇرمىلەر،
 بىلىن كۈن، ئولدا قۇرسات بار ۋاقت ئىشلى ئىزلىلەر.»

(ئورنەك: چىكىرىتكە جەي بويىن شادلىق بلەن ئوتكەردى)

۲ - بونچى ئوقۇ كىتابىدىن قاراپ، بىر ئىككى ھەم كۆپ ئىككى سۆزلەرگە بىشەر - سال بازارغا.

۴) سۆزنى كۆچۈرۈ

(۱) قاش. فر. نىز. تۇز. كۈز. بىل. قول. قارت. سارت. كورت.
 (۲) آ. نا. قۇ. رال. قوز. ما. لاق. ذ. چ. قان. شۇ. مورت. كو. كرت.
 §۴ يازىپ بارغاندا يول تولىپ، سۆزنىڭ بىر كىسىگە ئىككىنچى يولغا
 كۆچۈرۈشكە تۈرىنى كىلسە، بۇتۇن ئىچى كىنىگە كۆچۈرۈشكە ئىش. بىر
 ئىچكىنى بولۇپ ئىككىنچى يولغا كۆچۈرۈشكە بارامى.
 مەسىئەلەلەر:

۱ - تۈبەندىكى سۆزلەرنى ئىچكىلەرگە بولۇپ، آرالارغا سۆز قويۇپ بازارغا، بولۇپ
 كۆچۈرۈشكە بارامى تۇرغان بىر ئىچكىلى سۆزلەر شول كۆپىنچە تالا.

بىر. تىل. تىش. تىش. كۆز. قىش. باز. جەي. كۈن.
 تۈن. قارت. مورت. آست. ئۈست. آرت. دۇرۇست. آت
 باش. قايتا. بارا. بارام. بارعاچ. كىلىم. كىتىم. كىتىم. كىتىم.
 آلتىز. ئوقىم. ئوقىم. آعان. آلمان. آلمانلار. ئاتار.
 نازاق. ياز. يازب. يازما. يازماغان. بىلىم. كىچىن. كۈندۈز.
 ئىرتەن. ئورمان. يىغراق. تاو. ناماق. كىشى. چوۋاش.
 چىرمىش. ئىشچى. تاشچى. سۈنچى. تىمىرچى. ئوقۇچى.
 ئوقۇتقۇچى. مەكتەپ. مەدرەسە. كورس. قورعاشىن. چىكىلەك.
 قارىۋز. قاون. ئىگىچى. ئورمانچى. ئونچى. كۈمۈچى. ئون.
 ئەونچى.

۲ - بىرىنچى ئوقۇ كىتابىدىن «كۈبە-مەك» ئىسمىلى شىئىرنى ئىك تىلدىن ئىچكىلەرگە
 آيرىپ چىقارغا، سوڭرا شىئىرنىڭ ھەر يولى ئىچىگە ئىككى ئىكەن ساغاب، آخىرىغا رەقەم بىلەن
 يازارغا.

(۵) آچق ئىچك ھەم يابىق ئىچك.

(۱) آچق ئىچكلى سوزلەر:

قا-لا. نە-رە. زە. قۇ-يۇ. ئۇ-ئۈ. فو-يو. كو-رو. كە-شىن.
 سە-كىن. كە-كە. شە. سا-نو. لا-شا.

(۲) يابىق ئىچكلى سوزلەر:

قار-بۇز، باز، كوز، شال-قان، چوا-مەك، ناش.
 مە-تىق، چە-چىق، كىر-سىز، كىتە-سىز، لەر.

§۵ ئىچكىلەر ئىككى نۇرلى: (۱) آچق ئىچك، (۲) يابىق ئىچك، سوڭىكى
 آوازى سوزنىڭ آوازغا بىتكەن ئىچكىلەر «آچق ئىچك» سوڭىكى آوازى
 ئارقىلىق آوازغا بىتكەن ئىچكىلەر «يابىق ئىچك» دىيىپ آتالا.
 مەسىلەلەر:

۱ - تۈبەندىكى مىساللارنى ئىك تىلدىن آچق ئىچك ھەم يابىق ئىچك بولۇپ يازغاندىن
 قاراپ تېكىشىرىڭىز، سوڭرا ئىچكىلەرگە آيرىپ كۆچۈرىڭىز، كۆچۈرگەن چاغىدا يابىق ئىچكىلەرنىڭ
 آتلىغا يازارغا.

بالالار تىلىدا ئوينىلار. آتام ئۈچ يۈك، ئوتۇن الب قايتىدىن. آتام بەرەنگىن
 ئوتۇرنا. بىز جەي كۈنى ئورمانغا جىلەككە يۈرىمىز. سىڭلىنىڭ قولاغىدىن آلتىن
 آقاسىنى ئۇشۇپ قالغان. قاتىدىن تىشلىن كىتاب ئۇزاق چىدى. كۈل ئۈستىدە

ئوردەك بەبەكلەر ئى يۇزۇب يۇرى. اولنك چىتىندە كچكەنگە ئۇى بار. باھام
ئومارتالدا قۇرت ساقلى. سالىچ باباى بىزگە بىك مانور خىكەبەلەر سۇيلى
ئۇرغان ئىدى. ئىكىن نەرزە آراسىنا ئورمەكۇچ پەرەوز ياساغان.
۲ - بىرنچى ئوقۇ كىتابىندان قاراپ، ئلك گىل آبق ئىچكىن، سوگرا يابىق ئىچكىن،
آندان ولق قاش ئىچكىن بىشەر سوز يازارعا.

(۶) آواز

(كوچىرب يازارعا)

ئىككى آوازلىق سوزلەر:

آش. آت. آق. آك. آز. آج. ئەر. ئەر. ئش. ئت.
ئز. ئچ. ئىل. ئىر. ئىز. ئون. ئون. ئور. ئوز. ئوچ.
ئوچ. ئول. ئور. ئور. ئوز. ئوز. چى. چى. مى.

ئوچ آوازلىق سوزلەر:

قاش. باش. كوز. قول. بەر. بەز. بىر. بىز. تىز.
ئۇش. تۇش. كۇن. تۇن. بوز. سوز. سوز. تۇر. بىش.
ئوچ. ئاك. ئاز. ئار. بىل. جىل.

دورت آوازلىق سوزلەر:

بالا. قالا. سالا. ئىتەج. سەكىن. پەكىن. ئىشقىن. كوكن.
آلتن. جىدى. ئورن. ئوگز. ئوزۇن. ئوزەن. ئولجە. كوسى.
قاشى. ئولجى. يۇزە. كورە. يازا.

بىش آوازلىق سوزلەر:

كىتاب. كورشىن. قەلەم. ئۇستەل. ئىشكافى. آلتىن. كۇمۇش.
ناين. چرشىن. ناران. ئورمان. كۇرسى. سالام. بالان. مېلەش.
كەرەز. تۇنباچ. چومار. قىيار. آشالا. قۇياش.

§۶ بىزنىڭ سۇيلى ئۇرغان سوزلەر ئىبىز آوازلىرىدان ئۇزۇلە. «قۇياش»

دېگەن سوزدە بىش آواز بار: (۱) ق، (۲) ۇ، (۳) ي، (۴) ا، (۵) ش.
مەسئەلەلەر:

(۱) توبەندەگى نەزىمىنى ئوقۇپ، ئلك ئلدەن سوزلارنى ئىچە آوازلىق ئىكەنن تىكىشرب
چارعا، آندان سوڭ كوچىرب يازارعا، سوز ئىچە آوازلىق بولسا، ئۇستىنە شول رەقەمنى
يا بارعا.

تاو باشندا.

تاو يېيىكىنى، سېن مەھسەك،
 من، مەھ آلساڭ، تاوغا من.
 تاوغا من، كور دۇنيانى سېن،
 كور بو دۇنيانىڭ يەنە.
 كور سېن آندان كېڭ يالانلار،
 كور اوللار، كور سولار،
 كولمەر، ئورمانلار، بۇلۇنلار،
 بىر تارالسىن قايعىلار.
 تۇش توبەن، يۈر سېن توبەندە،
 كور چەچەكلەر، چىشمەلەر،
 كور ئېگىنلەر، كور جېمىشلەر،
 ھەسرەتلىكىنى بىر جىبەر.

۲ - بىرچىن ئوفو كىتابىدىن فاراب، ئېكىنى، ئۈچ، دورت، بېش ھەم
 آلتىن آوازلىق سوزلەرگە بېشەر مىسال يازارغا.

(۷) ھەرفى

(كۆچۈرۈپ يازارغا)

ئېكىنى ھەرفلىق سوزلەر:

آى. بىل. يىل. كىر. چىق. سىز. سىز. سىز. قىز. قىز. قىل. ئوق. من. سىر
 سىر. ئىت. ئىش. ئول. ئوق. بىز. سىن. ئوز. ئى. جى. مى.

ئۈچ ھەرفلىق سوزلەر:

قۇش، قىزىل، قىزىق، چىقى، ئىلك، ياز، كۆر، كۆل، كىشىن،
 بىلم، چەي، ئەم، تاو، تاى، تىنچ، تىرى، تەز.

دورت ھەرفلىق سوزلەر:

قارت، قاين، باوز، تىلك، يەشىل، توبە، قاتىن، تىبەر، تىگىز،
 بورك، كەجە، جىمىش، قارا، يازو، باسو، چىچى.

بېش ھەرفلىق سوزلەر:

ياشىن باياى، كىچىكە قاينىر، چىبەر كولىمەك، مانتور چەچەك، كۆمۈش
 بىلەك، يازىن ياڭىر، قۇياش چىققان، تۇمان آچىلا، قىزىق ساقاق،
 چىلەك پىشكەن، قەلەم ياسىم، بالىز بەرمە، كۆمۈش بالداق.

آلتى ھەرقلەن سوزلەر:

كوكلىن يولداش. قىرماق ئۆزلەنە. بەيرەم ياقىلى. مەكتەب ياكىرا. يالقاو
 بۇقلار. سوز چەن لىردار. بورەنە يانغان. نەرزە وانلىق. بېشىمەت تۈزغان.
 ۵۷ آوزدان چىققان آوازلا، ئى يازىپ باسارو ئۇچۇن يۇ، ئۆلە ئۇرغان
 بېلىگىلەر «ھەرف» دېيىپ آتالا.
 مەسىئەللەر:

۱ - تۈبەندەگى سوزلەرنىڭ ئۈچ، دورت، بېش، آلتى ھەم جىدى ھەرقلەرنى مەر
 قايسىن ئوز آلتىدا آيرىم بىرەر بولسا، كىگە آلب يازىمىز.

مېن يازام. كىچە كۈن بىك سالقن بولىدۇ. باقچالار يەشەردىلەر. ساندىغاچ
 سايرى. كۈن آيازىدۇ. كوك يۈزى ماتور تۇس آلدۇ. بۇلۇن يەشل ئۆلەن
 بلەن قابلاندى. يەشەن بەشەندى. كوك يۈزى فارانغى. بۇلوت قابلادى.
 بۇلۇندىن تۈرلۈن چەچەكلەر جىيىپ قايتىمىز. ئىنى بلەن باسوغا آشلىق قارارغا
 چىققى. آرش باسوونى دولقۇنلاپ تۇرا.

۲ - بىر نەچچە ئوقۇ كىتابىدىن قاراپ ئىككى، ئۈچ، دورت، بېش، آلتى، جىدى ھەرقلەن
 ئونار سوز يازارغا.

(۸) آواز بلەن ھەرف آراسىدا آيرىما.

۱) «فورچاق» دېگەن سوزدە آلتى آواز، آلتى ھەرف بار. «بىلەك»
 دېگەن سوزدە؟

۲) «ئۈبىنچىق» دېگەن سوزدە جىدى آواز، بېش ھەرف بار. «كشىن» دېگەن
 سوزدە؟

۵۸ بىز آوازنى آوز بلەن ئەيتەبىز، قۇلاغىز بلەن ئىشەتەبىز. ھەرفنى
 ئىسە، قولىغىز بلەن يازابىز، كوزىغىز بلەن كۆرەبىز.
 مەسىئەللەر:

۱) - تۈبەندەگى سوزلەرنى كۆچۈرگۈ، ئىدە ھەر قايسىدا نېچەشەر آواز، نېچە ھەرف
 بارلىغىن ئۇستلار ئىدە رەقەم بلە يازارغا.

بالتا. پىچاق. ئۇشقىن. ئۇتۇرگىن. پىچىق. بۇراو. كۆرەك. سەنەك.
 تىرما. سوقا. سابان. چىپاغاچ. چەنچىكى. شۇشلىق. قالىب. قاچىق. ئىنە. پەكىن.
 ساندىق. كوزلك. ئىلەك. چىلەك. بىز. ئوقلاو.

۲ - بىر نەچچە ئوقۇ كىتابىدا «مىنگا تىمەگۈ» شىمىرنىڭ ئوقۇ چىمارغا، آندىن سوز
 ھەر بىر سوزدە نېچەشەر آواز، نېچەشەر ھەرف بارلىغىن ئىدەن تىكىتىرگە.

۹) تۇتاش ھەم ئۇزۇك ھەرفلەر.

[كوچىرب يازارعا.]

۱) تۇتاش ھەرفلەر:

ب-ب-ب. پ-پ-پ. ت-ت-ت. ج-ج-ج.
 ح-ح-ح. س-س-س. ش-ش-ش. ع-ع-ع.
 ف-ف-ف. ق-ق-ق. ك-ك-ك. گ-گ-گ.
 ئ-ئ-ئ. ل-ل-ل. م-م-م. ن-ن-ن.
 ھ-ھ-ھ. ۋ-ۋ-ۋ. ئى-ئى-ئى. ي-ي-ي. ى-ى-ى.

۲) ئۇزۇك ھەرفلەر:

آ-ا-ا. ئ-ە-ە. د-د-د. ر-ر-ر. ز-ز-ز. ژ-ژ-ژ. ئۇ-ۇ-ۇ.
 ئو-و-و. و-و-و. ۋ-ۋ-ۋ.

§۹ ئىككى ياعنىدا باشقا ھەرفلەرگە تۇتاشىرب يازو مۇمكىن بولغان ھەرفلەر «تۇتاش ھەرفلەر» دىب، ئوزىدەن سوكتىنى ھەرفگە تۇتاشىرب يازو مۇمكىن بولماعان ھەرفلەر «ئۇزۇك ھەرفلەر» دىب آتالا.

مەسئەلەلەر:

۱ - توبەندىكى سوزلەرنى ئىلك تۇتاش ھەم ئۇزۇك ھەرفلەر بويىنچا تىكشىرب چارعا، سوكتا كوچىرب يازارعا.

- ۱) آ-ا-ا: آرە. آرا. آنالار. آلبا. بالنا. آماچ. آربا. بازار.
- ۲) ئ-ە-ە: بەر. بەرە. نەرەزە. ئەنەج. بەيلەم. سۇبەك. كىمىرچەك.
- ۳) د-د-د: دورت. دىن. كىلىدى. دىدىنى. تارتىدى. دوغا. دۇگى.
- ۴) ر-ر-ر: رەھمەت. رىزىق. بىررە. بىررگە. تۇشەرلەر. كىرەك.
- ۵) ز-ز-ز: زىرەك. بىزگەك. بىز. سىز. سىزگە. فىزار. سىزىرا.
- ۶) ژ-ژ-ژ: ژىداھا. ئۇغرا. ئۇزلىدى. سارزىن. وژىداوق. مژ.
- ۷) ئۇ-ۇ-ۇ: ئۇرەك. ئۇرچۇق. قۇل. كۇل. كۇندۇر.

بۇمۇشاق.

- ۸) ئو-و-و: ئوراق. ئوردەك. سول. قول. باسو. دورت.
- ۹) و-واتىق. ئاو. والچى. فوواتى. ئەون. ئاون. ساوم.
- ۱۰) ۋ: ۋاگون. ۋولست. ۋولعا. ۋارىنىبە. ۋىرشۇك. ۋىناگرات.

۲ - توبەندەكى سۆزلەرنى باش ھەرقلەرنە قاراپ ئۈزۈك ھەرقلەر تەرتىبى بىلەن يازىپ چىقارغا.
ئورنال. واق. داغا. ئەرلەن. آلقا. ۋاكسىن. زىرەك. رەھىم. ئوتكىن.
ئۇنۇرگىن.

۱۰ بىر سۆزدە بولغان ئۇتاش ھەرقلەرنى ھەر ۋاقىت بىر بىرىگە قوشىپ ئۇتاشىرىپ يازارغا ئېيتىلىن.
مەسىلەلەر:

- ۱ - بۇنىڭ ئەلچىبازدا باراھىنى نېچە ئۇتاش ھەرف بار؟ شۇلارنى يازىپ چىقىز.
- ۲ - ھەر بىر ئۇتاش ھەرىكىگە ئۈزگۈنىڭ ئوقۇ ئېيتىپىدىن قاراپ بىر مېسال يازغىز.
- ۳ - توبەندەكى ھەرقلەرنى قوشىپ سۆز ياساغىز، بىر سۆزدەكى ئۇتاش ھەرقلەر بىر بىرىگە قوشىلىپ يازىلىن.

گ ۋ ل - ج ۋ ج ۋ گ ۋ ئ - م آ ت ۋ و ر -
 ب ۋ ل - آ ۋ ب آ قى چ آ ن ك - س ۋ ل -
 ى آ قى - ت ۋ ت ۋ ل ۋ ئ - فى ز ل - ج ۋ
 چ ۋ ك - ب ل ۋ ن - ت ۋ ل ۋ ع آ ن - م
 ى ن - ج ۋ ى - ك ۋ ن ۋ ئ - ك ۋ ل ۋ د ۋ
 ب آ ل قى - ت ۋ ت آ ر ۋ ع آ - ب ۋ ى ك -
 ى آ ر ا ت آ م - ك ش ۋ ئ گ ۋ - ب آ
 ز - فى ز ۋ ئ م آ - ئ ۋ ز ك - ت ۋ ش ۋ ر
 س ك - آ ۋ آ ز - ك ۋ ى چ د ۋ - ك ۋ ك
 د ۋ م آ ت ۋ و ر - ى ۋ ل د ۋ ز ل آ
 ر - قى آ ل قى آ ۋ

سۆز، لىنى، چىنى

[ئۇتاشىمىن، ئۆزۈمگە يازارغا؟]

- ۱ - توبەندەكى سۆزلەرنىڭ ھەر ئىككىسىگە قوشىپ يازغىز.
 آنا. بالا. آنا ئوغل. مال. بۇرت. جىر. كىيىم. آقلى
 ئەدەب. كىتاب قەلەم. كەمەز. قول. آياق. ياقراق. پەم
 تەم. كوز. ئولەن. دەرد. يۈرەك. رەھىم. شەفقەت. گۈناھ.
 آت. سىيىر. سۈت. تۈز. ئۈچ. آچا.
 ۲ - توبەندەكى سۆزلەرنىڭ ھەر ئىككىسىگە قوشىپ يازغىز.

ئەدەب. نەرىيە. ئىنسانى. نور. گۈل. چەچەك. كەنج.
 يۇرت. باش. ناش. تاو. ئوراق. آماج. آلمان.
 يۇرت. ئوت. سو. چۇقۇر. بۇلغۇز. بۇلۇت. بەشەن. پەن.
 آفچا. آش. آت. كوز. بورك.

۳- تۈبەندەكى سۆزلەرنىڭ آخرىغا «چى» قوشۇپ يازغۇز.

كېيىت. سانو. فاراو. يول. سابان. يازو. ئوۋو. ئونىتو.
 ئوراق. ئىش. نىمىر. ئىگىن. بۇرو. ياعو. ئىلەو. حىزەت.
 آلتىن. كۈتو. كۈنلەك. كومر. چاباناتا. بافچا. بالنا. پال.
 پىيالا. مېچ. ئونىن. قوراي. گارمون. ئىسكىرىپكە.

۱۰) سوزىقى ھەم تارتىقى آواز ھەرەلەرى

[كوچىرب يازارغا]

- ۱) آ-ا-ا: آت. آريا. چانا. آلمان. آماج. بارا. آدانا.
- ۲) ئە-ە-ە: چەچەكلەر بېشەرەلەر. كەچكەنگە ئەلەملەر. چەنچە.
 زەنگەر. ئەنچ. پەرەمەچ بەرگەلەم. مەكتەب.
- ۳) ئۇ-ۇ-ۇ: كۈن. ئۈن. بۇلۇن. بۇلغۇز. كۈنلۈز. ئۇچۇن
 ئۇچ. ئۇچ. ئۇزۇن. قۇل. ئۇز. ئۇز. كۈچ. كۈر.
- ۴) ئو-و-و: قوبز. قودم. كورەم. كوز. كوگلىم. كومەچ.
 كور. كولەك. كوب. كومر. قول. ئوب. ئوز. ئوراق. ئوردەك.
- ۵) ئى-ئى-ئى: ئىش. ئىت. بىدى. كىشى. مىندى. قىلىدى. كورقۇلە.
 آلتىنا. سانىلا. ئوقىلا. كوردى. ئوقىدى. بىرنىچى.
- ۶) ئى-ئى-ئى: ئىير. بىير. كىير. نىير. قىين. سىلاغان.
 جىناق. تىناق. ئىركە. كىشتە. بىستە. آشى.

۱۱) چىكىل ئەيتىلە ھەم سوزۇنلا نۇرغان آوازىلار «سوزىقى آواز»
 دىيىپ، ئوزلەرنىڭ ئەيتكەندە سوزامى، بەلكى تارتىلىپ نۇرا نۇرغان
 آوازىلار «تارتىقى آواز» دىيىپ آتالا. بۇنىڭ يازوۋىزىدا «سوزىقى آواز»
 ھەرۋەلىرى «آلتى بواب قالىغانلارنى تارتىقى آواز» ھەرۋەلىرى بولالار.

آ - ۴ - ۵ - ۶ - ۷ - ۸ - ۹ - ۱۰ - ۱۱ - ۱۲ - ۱۳ - ۱۴ - ۱۵ - ۱۶ - ۱۷ - ۱۸ - ۱۹ - ۲۰ - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ - ۲۴ - ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ - ۲۸ - ۲۹ - ۳۰ - ۳۱ - ۳۲ - ۳۳ - ۳۴ - ۳۵ - ۳۶ - ۳۷ - ۳۸ - ۳۹ - ۴۰ - ۴۱ - ۴۲ - ۴۳ - ۴۴ - ۴۵ - ۴۶ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۵۰ - ۵۱ - ۵۲ - ۵۳ - ۵۴ - ۵۵ - ۵۶ - ۵۷ - ۵۸ - ۵۹ - ۶۰ - ۶۱ - ۶۲ - ۶۳ - ۶۴ - ۶۵ - ۶۶ - ۶۷ - ۶۸ - ۶۹ - ۷۰ - ۷۱ - ۷۲ - ۷۳ - ۷۴ - ۷۵ - ۷۶ - ۷۷ - ۷۸ - ۷۹ - ۸۰ - ۸۱ - ۸۲ - ۸۳ - ۸۴ - ۸۵ - ۸۶ - ۸۷ - ۸۸ - ۸۹ - ۹۰ - ۹۱ - ۹۲ - ۹۳ - ۹۴ - ۹۵ - ۹۶ - ۹۷ - ۹۸ - ۹۹ - ۱۰۰

مەسىئەلەلەر:

۱ - تۆبەندەگى مىساللار ئىچىدىن بىرىنچى بولمىغاچقا «۴» ھەرىقى بولغان سۆزلەرنى چىقىرىپ يازارغا.

زور اول، چى ئوساق، قول آلبا، نەزك چىق، نىمىر نەلم، آلتىن سەعت، آنا كوركە، كوك كوگەرچىن، ماتور چەچەك، جىرەن آت، قلى كوز، ئونكىن پەكىن، قارا قۇرۇم، تۇزلىق قىيار، آق شىكەر، قارا چىن، چووار ئەنەچ، آق ئاق، تەرەزە ئۇلگۈسى، بەرەنگىن، ئۇنىق، سارق ئىتىق، قوبان نىمىرئىسى، بالالار كوزلىكى، آرش آناسىن، بۇزاق كۈنووي، شەھەر كىشىسى، كەچە سۈنى، آچاق بۇرۇسى، نەكە مۇگىزى.

۵ - ۶ - ۷ - ۸ - ۹ - ۱۰ - ۱۱ - ۱۲ - ۱۳ - ۱۴ - ۱۵ - ۱۶ - ۱۷ - ۱۸ - ۱۹ - ۲۰ - ۲۱ - ۲۲ - ۲۳ - ۲۴ - ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ - ۲۸ - ۲۹ - ۳۰ - ۳۱ - ۳۲ - ۳۳ - ۳۴ - ۳۵ - ۳۶ - ۳۷ - ۳۸ - ۳۹ - ۴۰ - ۴۱ - ۴۲ - ۴۳ - ۴۴ - ۴۵ - ۴۶ - ۴۷ - ۴۸ - ۴۹ - ۵۰ - ۵۱ - ۵۲ - ۵۳ - ۵۴ - ۵۵ - ۵۶ - ۵۷ - ۵۸ - ۵۹ - ۶۰ - ۶۱ - ۶۲ - ۶۳ - ۶۴ - ۶۵ - ۶۶ - ۶۷ - ۶۸ - ۶۹ - ۷۰ - ۷۱ - ۷۲ - ۷۳ - ۷۴ - ۷۵ - ۷۶ - ۷۷ - ۷۸ - ۷۹ - ۸۰ - ۸۱ - ۸۲ - ۸۳ - ۸۴ - ۸۵ - ۸۶ - ۸۷ - ۸۸ - ۸۹ - ۹۰ - ۹۱ - ۹۲ - ۹۳ - ۹۴ - ۹۵ - ۹۶ - ۹۷ - ۹۸ - ۹۹ - ۱۰۰

۲ - تۆبەندەگى مىساللار ئىچىدىن بىرىنچى بولمىغاچقا «۵» ھەرىقى بولغان سۆزلەرنى چىقىرىپ يازارغا.

نېرەن قۇيۇ، ئۇزۇن كېرە، آق سۈلگۈ، آچ بورى، ھەيلەكەر تۈلكۈ، قىسقا ئۇرچۇق، كىچىككە قۇلۇن، ئونكىن ئۇنۇرگۈ، زەنگەر كوز، بۇمۇ - رۇ، تۇب، آعم سو، بەشل سوغان، نۇرلىق آش، نوگەرەك كۈزگۈ، قارانغىن تۇن، ياقىن كۈن، بۇوان بورەنە، قارا بۇلۇت، تەملىق قوزغىلاق، ماتورگۈل، قەدىرلىق قوناق، ساي كول، كىك قول، آق بوز، تار بولمە، قارا قۇرۇم، بۇمۇشاق سوس، قورقاق قوبان، قورعاشىن بۇزۇك، قوش بالاسىن، يۈكە ياقراغىن، تۇلۇب ياقاسىن.

«ئى» ھەرىقىنىڭ تۇشۇپ قالۇشى.

[كۆچۈرۈپ يازارغا]

(۱) قزل، كىشىن، پىچاق، قىلچ، بىلم، بىلەن، بىلىن، فرق، قىزىق، قىزىق، قىزىق، كىرەن، سىزىق، كىرە، بىل، چىق، قىر، كىرە، بىلە، چىچا، قىرا، بىلىش، كىرە.

(۲) قارلىقچاق، قانئاق، بىلىق، آچمىراق، كورشىلەر، ئوقۇتۇشلار، تونۇتۇچىن، ئىككىشىر، آلتىشىر، كورشىش، كورشىلەر، آلتىشىر، كورشىش.

§۱۲ «ئى» ھەرفى، يازودا جىيەللىك ياساۋ ئۇچۇن، ئۇشبو ئورنلا، دا
يۆتۈنلەي تاشب قۇلا:

(۱) سوزنىڭ يابق ئىچكەلەندە: فر، كر، چىچق، ئۆفب، كىلب، ئوفئسن،
كىلسن، ئوفر، كىلر.

(۲) آچق ئىچك بولبدا، سوزنىڭ بىرنچى ئىچىڭىڭىدە ئىككىنچى ھەرفكە
تورنى كىلگەندە: فزل، كشىن، بلن، بلم، كرە، چعا، كرش. بلىئە،
كورئىئە، بلىئىك.

مەسئەلەلەر:

۱ - توبەندەگى مىساللەرنى كوجرگەندە يابق ئىچك بولو سەبەبلى ئى ھەرفى تۇشپ
قالغان سوزلەرنىڭ آستىنا سزارعا.

مىن جەي بويىن اولدا يەشەدم. اولئىزنىڭ قىبلا ياعىندان بىك ماتور يىلعا،
آعا. بز ئىبىدەشلەر بىلەن شول يىلعانىڭ ساي جىرنەن آرىن ياققا چعا ئىدىك دە،
باردان بۇزگنە آدم يرافلىقداغى كچكىنە تاۋعا بارب واق - واق چویر تاشلار
جىيا ئىدىك. تاۋنىڭ قۇياش چەمشىن ياعىندا آلتىن كۇبك سارعايب آشلقلار
ئوسەلەر ئىدى. بىر ۋاقت شولاي بىر مالاي بىلەن آشلقلارنىڭ يانغىنا ئوق بارب
چىققانبز. بۇلای قاراعاندا يان كۇبك بولسادا، ئول بايتاق يراق جىر ئىكەن.
فايتا - فايتا آرب بىدىك. بز فايتقاندا كۇتو اولعا كرگەن، قاراۋچىن بولماچ
بىزنىڭ بۇزاولار آنالارنى فوشىلىب ئىمەدە باشلاغانلار ئىدى. ئىنى، يوق آرىندان
بۇرىسك، دىب مىنى ئۇرۇشىدى. شوندىن سەك ئىندى بز آشلىققا بارمى، نىك
شول تاۋعا چاقلىغىنا بارادا، كىرىن اولعا فايتا ئىدىك.

۲ - توبەندەگى مىساللەرنى كوجرگەندە آچق ئىچك بولبدا، سوزنىڭ بىرنچى ئىچىڭىڭىدە
ئىككىنچى ھەرفكە، تورنى كىلو سەبەبلى ئى ھەرفى تۇتۇپ قالغان سوزلەرنىڭ آستىنا
سزارعا.

جىن فزل تىز ئوكا. كشىن، كشىن ھەلن بلىس. ئونمەس پچاق قول
كىسەر. بانر فلچىن بىلەن، فرن ئش فرق يىلدان شوك بلىئە. بىر يەش
كىلن بىلن پىشترە بلىمگەن. ساپىرلىن چدى، ساپىرسز يىلى. كۇن كورمەگەن
كۇن كورسە، كۇندۇز چرا ياندۇرۇ. ئانلىن تىل يلاننن ئۇندەن چعارو.
توشقان نابار، تاشقا قاداق قاغار. ئشىن يالتىرى، ئچىن قالتىرى. قاراما
بىلەككە، قارا پۇرەككە.

۳ - بىرنچى ئوقو كىتابىندان قازاب، يابق ئىچك بولو ھەم آچق ئىچك بولبدا، سوزنىڭ
بىرنچى ئىچىڭىڭىدە ئىككىنچى ھەرفكە، تورنى كىلو سەبەبلى ئى ھەرفى تۇشپ قالغان ئونار سوز
تابىپ يازارعا.

574995

ئى - ى حەرقلەرئى.

۴- توبەندەگى مىساللار ئىچىدەن بىرىنچى بولسا، ئىككىنچى بولسا، «ئى» «ى» حەرقلەر بولغان سۆزلەرنى چوڭلەپ يازارغا.

ئوتتۇرىسى پىچاق. قۇرۇچ پەكىن. قىز كەمەز. جىز قۇمغان. نوراعان ئىت. تەبەندەك سەكىن. آچىن قاتىق. فوناق سىلاو. ئوققان كىشى. تىلن ناش جىيا. ئىل تۇقۇرسە، كول بولا. فوناق بولساڭ، ئىناق بول. بورچلىن ئولمەس، چىرلىن ئولمەس. بورىن قارتايسا، ئىلەرگە كۆلگىن. ئىدىل كورب، سوسز ئولگەن. ئىمگەك آياتى آستىدا. ئىشەك نوشەك قەدرن بىلەس. ئىرىنچەك ئىككىن ئىشلەر.

(۱۱) شىكلى تارتىقى آواز حەرقلەرئى.

ب - پ.

[كۆچۈر يازارغا]

مىن بىك ماتور قەلەم تاپتىم. بۇنىڭ آيزى كىچە آتلان ئابا آلمى قايتتى. بىز جىلەككە بارغان ئىدىك، بىر نەرسەدە تاپتىم قايتتى. مىن كەرىم بابايغا بالتا سايلارغا ئېتىپ بېرىدىم. بالتانىڭ ساينى سىندى. جىلەك تۇبىلەرگە بېرىدىم. مېچكەنىڭ تۇبىنى تۇشكەن. كىچە تۇن بويۇنغا، توب ئاۋۇشنى ئېشىتىلدى. شەھەرنى توبقا تۇتقانلار. مىنم بىك ماتور توبىم بار. مىن بازاردان دەفتەر آلب قايتتىم. مىندەن سۇرامىغا آلب ئوق كېتكەنلەر. قانن جىل بۇنىڭ باقچادىن قارت قايتتىن فوبتار ب تاشلاغان. مېچنىڭ آقشارىن قوبا باشلاغان. سايلامىنى ياز بىردىم. سىن آنى مېڭا ياز ب ئوزمە بىر ئىدى. قوشلارغا جىم سېتىم. واق قنا يا كەر سىبەلەپ تۇرا. ئۆي باشىن يابدىق.

۱۳ § تارتىقى آواز آلدەدا كېلىگەن «ب» كوپ وقت «پ» بولب ئېشىتىلە، لاكىن يازودا آسلىنچا «ب» يازىلا. مۇندى ئورنلاردا «ب» مئى، «پ» ئىكەنن آيرو ئۇچۇن سوزنى آخرىننا سوزنى آواز كىلرلك ئېتىب ئوزگەرتىپ قارارغا كىرەك، شول چاغىندا «ب» مئى، «پ» مئى ئىكەننى آچقى آيرىلا.

مەسئەللەر:

- ۱ - توبەندەگى سۆزلەرنى آخىرلارنى سوزنى آواز كىارك ئېتىپ ئوزگەرتىپ يازارغا.
 تاب - تابا. ساب - قاپ. توب - نوب. توب - جىب. كېلەب.
 كىتاب - شەب. فالب - كوب. چوب.

ن - ك.

[كوچىرب يازارغا.]

بوگۇنغىلى فان قۇسقان. بىزنىڭ ئون گۈلۈبىز چەچەك آتقان. قىش كۈنى كۈن ساين ساباققا بارام. ئون قادا ئىكەمەك سانب آلدەم. كورشىزنىڭ كۈن كورشىن ياخشىن. ئەتىيىم فالادان ئوينچىقلار آلب قايندى. مەكتەپدە سىن كىم بلەن ئوتىراسىڭ. ئىككى تەكە باشى بىر قازانغا سىيى. قار باشى قار آشار. يۈز تەنكە آچچاك بولغانچى، يۈز دوستىڭ بولسىن.

۱۵ § «ن» آوازى «ع، ق، ك، گ» آوازلىرىدىن آلدەك كېلسە، «ك» بولۇپ ئىشەتتە، لاکىن آسلىنچا يازىلا.
مەسئەلەلەر:

۱ - بىرىنچى ئوقۇ كىتابىدىن قاراب، آحرلارنىدا «ن» ھەرقى بولغان يىگىمى سوز يازارغا.
۲ - توبەندەكى سوزلەرنى آحرلارنى سوزتقى آواز كىلرەك ئىتەپ ئوزگەرتەپ يازارغا.
خان. سان. فان. تون. تۈن. كۈن. ئورمان. آشاعان. كورگەن. دان.
يۈوان. سىكسەن، توفسان. مەن. مېن. سىن. قۇلۇن. چوېن. موېن. چىشەن.
جىرەن. كۈرەن. يامان.

ن - م.

[كوچىرب يازارغا.]

مېنم، ئون بېش ئىيىن آفچام بار. مەكتەپم، ئون پار چىنباق آلب قايندى. قاين-ماتور آچاچ. بىزنىڭ ئورامدا، ئون فانارىانا. جىيىن كۈن يىك ئۇزۇن بولا، نۇن فسقا بولا. بىر يولى ئىككى قوبان كورسەك، بىر سە تۇتا آلماسىڭ. ئىككى كۈبەنىڭ قۇيرىغىن تۇتۇپ بولمى. جىل ئېسىمى، قوراسلىقى. قارشى بالا ئوين بۇزار، نىنتەك آدەم جىيىن بۇزار.

۱۶ § «ن» آوازى «ب، م» آوازلىرىدىن ئىككى كېلسە، «م» بولۇپ ئىشەتتە، لاکىن آسلىنچا يازىلا.
مەسئەلەلەر:

۱ - توبەندەكى مىساللەرنى كۆرگەندە «ب، م» آوازلىرى آلدەن كېلو سە بەلنى «م» بولۇپ ئىشەتتە تۇرغان «ن» ھەرقلەرنىڭ آستىغا سزارغا.

بىزنىڭ، ئون باش سارغىمىز بار. قاين-ماتور آچاچ. سەيفى قارت، ئون پار چاباتا ياساپ ساتقان. آلتىماعان مال ئۇچۇن قورانما. ئون بېشىدەن ئۇچىن آلساڭ، ئون ئىككى قالا. ئىككىنچى، ئون پار ئىتەك ئىشلەگەن. بوگۇن كىچ ئورامدا

خون قاتار يانغى قالغان. ئېكىن قولدا، ئون بارماق. بۇ كىتابنى مېن بىك ياراتىم.
توقىم. آتادا جىدى كۈن: شىنبە، يەكشەنبە، دوشەنبە، سېشەنبە، چەهارشەنبە،
پەنجىشەنبە، جۇمعا. مېن مەكتەپكە يۇرىم.

۲ - يوعار ئداعى مىساللەردە «م» بولب ئىشتىلگەن «ن» لى سوزلەرنىڭ ھەر بىرىنى
آجرلار ئنا سوزنىڭ آواز كىلارك ئىتب ئوزگەرتب يازارعا.

ج - ى.

(كوجىرب يازارعا).

كېچىككە نەجىب، ساياقلارن ئۇيرەنگەچ، ئەبىرلەرن جايلاپ قويدىدا، ئېشك
آلدۇنا ئوينارعا چقىدى. آنىڭ ئېشك آلدندا جەيسى بار ئىدى. جەى كۈنى
بولغانعا، كۈن بىك ماتور ئىدى. ئول جەيسىن آلدندا جەيولەپ فرعا چەب
كىندى. آندا جەيسىندەن آرانچى ئوق آتب ئويناعاچ، يەشىل ئولەن ئۇستىنە
آق جەيسىسەن جەيب يال ئىتەرگە ياندى. بىر آز يال ئىتكەچ، بۇرۇلۇپ ئۇيىنە
قايىب كىندى.

۱۷ § سوزنىڭ بىرىنچى ئىچىگىندە سوزنىڭ آوازلا، دان «آ، ە، ۆ، و» لارنىڭ
بىرى بولب، آلاردان سولڭ «ى» كىلسە، سوزنىڭ باشندا «ى» سۇيەنسەدە
ھەر واقت «ج» يازىلا: جايلى، جەى، جويماق.

مەسئەلەر:

۱) توبەندەگى مىساللەرنى كوجىرگەندە بىرىنچى ئىچىگىندە «آ، ە، ۆ، و» آوازلىرىنىڭ
بىرىنى بولب، آلاردان سولڭ «ى» آوازنى كىلو سەبەبلى سوزنىڭ باشندا «ج» يازغان سوزلەرنىڭ
آستىنا سزارعا.

كېچىككە نەجىب، ئىرنەنگىن ساياقلارن ئۇيرەنگەچ، ئەبىرلەرن جايلاپ
يۇقلارعا ياندى. بۇرۇن زەماندا ملتق ئورنىدا ئوق بلەن جەيە بولغان. جەى
كۈنى، يۇرت حەيوانلارنى كۈتۈدە بۇرى. جەيەولن كىشىگە يانچىدا آور. باتاق
ئۇستۇنە آق جەيە جەيلىگەن. آپام كىچ، ئوتۇرب كولمەگىننى جۇيلەپ بىردى.
سكلم ئويناعاندا قۇلاغىندان آقاسن جويغان. آعام ئوراق ئورعاندا قولن
كېسكەندە، قولن جۇيلىن بولب قالغان.

۲ - بىرىنچى بولكەگى مىساللەرنى ئىككىنچى بولكەگى سوزلەر آراسىندان كېرەكلەرن
سايلاپ، توتۇرب يازارعا.

۱) ئوقنى. . . گە قويىب آتالار. كاراوات ئۇستىنە آق. . . جەيەرگە كېرەك.
كىلىگەن ئورنىدا. . . قالا. يىل نەولگىنىڭ ماتور چاغى. . . كۈنى. آن
بولماعاچ، ئورمانعا. . . باردى. ئىبىدەشم، سو قۇيىنغاندا قولندان بالداغى. . .
۲) جەيە. جويغان. جەيە. جۇى. جەيدو. جەى.

ج - ئىپ

(كۈچتۈر يازارغا.)

كۈچكەنە نەجىب ئۇيدە.

نەجىب، سابىغن ئوقۇب مەكتەپدەن قايتقاچدا، ئۇيدەدە تىك تۇرمى ئىدى. ئلك آشى، ئچە، آندان سوڭ بولمەستىنە كۈر، ئوقىسى سابىغن ئوقۇب، يازاسى يازوون يازب، ئىرنەنگى سابىغن خەزىرلەگەچ، بىك پۈختەلەب بولمەسن، جىيىشىدۇر بۇيا، شوڭا كۈرە آنگ بولمەسن ھەر ۋاقت جىناق بولا ئىدى. بولمەستىنە ئىشك آلدۇننا چە، آندا آڭغا غارشى تۇرلىن يافدان يۇگۇرۇشىپ تاوق جىيلەرنى، قاز بەيكەلەرنى كىلەلەر، ئسول آراغا جىم سالا، سۈيلەشە، سۈيلەشە آلارنى ئويدرا. آندان سوڭ يازارغا كۈرە، آندا آناستىدان آيرىلپ قالغان بۇزاۋونىڭ آچ يانتقان كۈر، آنى مونچامتىدان جىتەكلەب اولدان يراق جىرلەرگە ھەدەر آلب بارا. يەشل جىرەم آشاتادا، تاماغىن، ئويدۇر ب كىرى تاغىن ئۇيگە آلب قايتا ئىدى.

§ ۱۸ سونىڭ بىرىنچى ئىچىگىندە، سوزىنى آواز لاردان «ئى - ئى»

بولسا، سوزنىڭ باشىدا «ى» آوازى ئىشتىلسە، ھەر ۋاقت «ج» يازىلا: جىلەك، جىناق.

مەستەلەر:

۱ - تۈبەندەگى مەساللەرنى كۈچتۈر يازغاندا «ى» آلدان «ج» ھەرنى يازغان سوزارنىڭ آستىغا سزارغا.

جىل ئىسىمى، فورا سلكنىمى. جىدى ئابقر ئولچە بىر ئابقر كىس، جىر چۇقۇرسىز بولماس. ئورمان كۇيۇكسىز بولماس. جىكىن، ئۇزۇن، ئىتەگى قسقا. جىكىمەسەگدە آت ياخشى. جىيىشىدلغان بولمە جىناق بولا. آقچاننى جىردەن تابسا كدا ساناب آل. جىمىشنىڭ آسلىن ئت آشار. نەجىب جىيلەرگە جىم سالا. بالالار جەى كۇننى، ئورمانغا جىلەك جىيارغا بۇرىلەر. بوگۇن كۇن بىك جىلەس. جىتەسى جىرئىمە مېن جىتە آلمىم، ئى بولدى ئىكەن بىزنىڭ، تۈرى آتقا.

۲ - بىرىنچى ئوقۇ كىتابىدىن قاراپ باشىدا «ج» ھەرنى يازغان يكرەمى سوز يازارغا.

سوزنىڭ باشىدا «ي» ھەرفى

(كۆچۈرۈپ يازارغا)

بارمانى بۇرايدان، آرپادان، سۇلۇدان، قارا بۇدايدان ھەم تارئىدان بارالار. بىزنىڭ آبى آق باقا كىيىپ. يەدرەنى آق قورعاشىدىن قۇيالار. آياز كىچىنى كوكدە يۇلدۇزلار بىك كۆب كورۇنە، كىچ بىلەن بىز قاقابىزنى بىك زور يۇزاق بىلەن بىكلەپ ياتايمىز. قويان بىك يۇرە كىسز ھەيوان. آلتىن يۇزىك بىك قىمەت بولا. بىزنىڭ ئەنى يورغان سىردى. جەيە ولەپ، يول يۇرۇ بىك چىيىن. يگىتنىڭ سوزى بىر بولار. يراقداغى قۇياش يىلىن بولا. يگىت يگىتنىڭ كۆزگۈسى. ياماندىن يارىنى قاشق. يازغاننى كوررسىڭ، چەككەننى ئوررسىڭ. يلامغان بالاغا ئىمچەك بىر مېلەر.

§۱۹. سوزنىڭ بىرىنچى ئىچىگىندە «ئى» دەن باشقا سوزنىڭ آوازلىرىنىڭ بىرىنى كىلىپ، آلاردان سولۇ «ى» آوازنى كىلىپ، باشقا بىر آواز كىلسە سوزنىڭ باشىدا «ج» آوازنى ئەيتىلسەدە، ھەر ۋاقت «ي» ھەرفى يازىلا:
بارما، يەدرە، يۇلدۇز، يورغان، يگىت، يراق. («جىر، جىرلا» لار ج بىلەن يازىلا).

ئىگەرە: چىت تىلەن كىرگەن سوزلەردە «ج» آوازنى ئىشەتلىسە، «ج» ھەرفى، «ى» آوازنى ئىشەتلىسە، «ى» ھەرفى يازىلا: جان، جەراھەت، جۇمعا،

مەسئەللەر:

۱ - بىرىنچى ئوقۇ كىتابىدىن قاراپ باشلايدىغاندا «ى» ھەرفى يازغان يىكەن سوز يازارغا.

۲ - تۆبەندەكى مەسئەللەرنى كۆچۈرگەندە چىت تىلەن كىرگەن بولۇ سەبەبلى باشىدا «ج» ھەرفى يازغان سوزلەرنىڭ آستىغا سىزارغا.

ياخشىن سوز جان آرتىن. يۇقۇ ياستىق تىلەمى. يولەرگە كۈندە بەيرەم. ئوقۇغان كىشىگە «جاھىل» دىلەر. يۇرگەن تاش شومارر، ياتقان تاش موكلەنر سۇئالغە كورە جەوابى. قىلچ جەراھەتنى ئوڭالار، نال جەراھەتنى ئوڭالماي. نىمە، ئىشە، تۇرما تىك، تىنساڭ، تىنارسىڭ جۇمعا كۈن. كىشىنى جەبۇلەسەڭ، جەزاسىن ئوزۇك كوررسىڭ. بىزنىڭ ئۇي جەماعتىن - بارى جىدىنى كىشىن. كىشىن ئوڭلەج، ئۇستىن جەنازە ئەمازى ئوقۇلا.

سوز ئورتاسىدا «ج» ياكى «ى» ھەرفى.

(كوچىرب يازارغا).

آياق ئورنىغا تۇياق. مۇرجاسىغا كۈرە تۇتۇن. بىزنىڭ باقىچادان بىر ئەرچە
 آتما چىقىدى. بوراندا آداشماس ئۇچۇن يول بويىغا ماياق ئورتالار. بۇلۇندا
 آنلار آشا ب يۇرى. قۇياش بۇلۇنلار آراسىدا يالتراب چىقىدى. قاين تۈزىدىن
 تىرس باسىلار. انام فالجالاب ئىت تۈرى، ئىشلەگەندە آغا آلباچ يابالار. كۈب
 ئوقۇغانغا، كۈزلىرىم ئەلجۇ - مۇلجۇ كىلە باشلايدى. بوگۇن كۈب ئىشلەپ بىك
 آلتىدىم. باتىر ئولتىمىن مارجادان. كەچە سۈننى بىك فايدالىق. مېن يالانغا يارام.
 ياكى كىردان سوك بۇتۇن باقىچا جەجەك ئېسىن بىلەن تولىدى.

§۲۰. سوزنىڭ ئورتاسىدا «ج» آوازى ئىشلىتىلسە، ھەر ۋاقت «ج»
 ھەرفى، «ى» آوازى ئىشلىتىلسە، ھەر ۋاقت «ى» يازىلا: مۇرجا، ئەرچە،
 قالجا، ماياق، تاياق.
 مەسىئەلەلەر:

۱ - بىرىنچى ئوقۇ كىتابىدىن قاراب، سوزنىڭ ئورتاسىدا «ج» ھەم «ى» يازالغان ئورتا
 سوز يازارغا.

۲ - بىرىنچى ئوقۇ كىتابىدىن «قۇياش نۇرلارنى» ئىسىملى مەقالەنى، ئوقۇپ «ج» ھەم
 «ى» يازالغان سوزلارنى تىلەن تېكىتىپ يازارغا.

«ق» نىڭ «ع» كە ئەيىلەنۋى.

(كوچىرب يازارغا).

مېن مەكتەپكە كىتىرگە ئۈچ كۈن فالعاج، مەنى بىزگە يوللىق آزىق ھەزىرلى
 باشلايدى. آبزىغا، يوللىغىن ئۇچۇن دىپ، ئون سوم انچاقالدىردىلار. بو يىلجەي
 قۇرى كىلگەننگە مال آرتىمىن بىك آز بولىدى. كىچىككەنە جىب فارماق آلب يىلعاغا
 بالى تۇتارغا تۇشۇپ كىتىدى. فارماغىغا بىر سەلۋچەن فايدىتىپ سوغا سالغان
 ئىدى، بىك زور بالى ئىلە كىدى. بالىغىن فارماغىدىن آلتىدا، شادلىغىدىن
 ئۇيلىرىغىنە بۇگۇر س قايتىپ كىتىدى.

§۲۱. آخىرلارنى «ق» آوازىغا بىتكەن سوزلارنى ئۆزگەرتكەندە ھەر

ئىككى ياعنى سوزنىقى آواز كىلسە، «ق» «ع» كە ئەيىلەنە ھەم شولاي يازىلا.
 بالى - بالىغى، قارماق - قارماغى.

مەسىئەتلەر:

۱ - بىرىنچى ئوقۇ كىتابىدىن قاراپ، آخىرىدا «ق» آوازى بولغان ئون سوز يازارغا.

۲ - تۆبەندىكى سوزلەرنى ھەر ئىككى ياقلىرىغا سوزنىق آواز كىيارك ئىتىپ باشقا سوزلەر قوشب يازارغا.

آق. چىق. قاق. بايلىق. ياخشىلىق. ئورنىق. تاپلىق. قاتىق.
قاشىق. پاتفاق. سايباق. فازىق. يازىق. قاق. تاعاراق. قالدق.
ساباق. تاماق. قايماق. قالماق. ئويماق، ئويۇق. ئوراق.
آلاچىق. قارچىق. آشلىق. قارنىق. سوعىلىق. ماقتانچىق. ئوينىچىق.
قورچاق. بۇرچاق. ياسىق. ياسىق. سولق. بايلىق. ياولق.
آشپاولق. چىلىق.

ئورنىك: يۇمۇرقاننىڭ سارنىسىدىن آغى كوبرەك.

«ك» نىڭ «گ» گە ئەيلەنۈشى

(كۆچۈرۈپ يازارغا)

بىزنىڭ ئەنى ئىلەك آلمان ئىدى. ئۇل، ئۇن ئىلەگى ئىكەن. ئۇل ئىلەك بىلەن ئۇن ئىلەدى دە ئىكەك پىشردى. ئىكەگى بىك، ئوگىدى. شوندىن سوڭمىن ئىلەكنىڭ كىرەكلى نەرسە ئىكەن بىلىم، كىرەگى بولماس، آنى ئەنى دە آلماس ئىدى. آمام كىيىلىك آلمان ئىدى، آلمان كىيىلىگى بولغان. قورقودان يۈزى آق كىيىنەر كۆيۈك بولدى. قورقودان آمارب كىيىدى.

§۲۲ آخىلارنى «ك» آوازىغا بىتكەن سوزلەرنى ئۆزگەرتكەندە ھەر ئىككى ياعنى سوزنىق آواز كىلسە، «ك» «گ» گە ئەيلەنە ھەم شولاي يازىلا:

ئىلەك - ئىلەگى، ئىكەك - ئىكەدى.

مەسىئەتلەر:

۱ - بىرىنچى ئوقۇ كىتابىدىن قاراپ، آخىرلارنى «ك» گە بىتكەن ئون سوز يازارغا.

۲ - تۆبەندىكى سوزلەرنى ھەر ئىككى ياعنى سوزنىق آواز كىيارك ئىتىپ باشقا سوزگە قوشب يازارغا.

كوزلك. جەيلىك. كۈندەلك. يۈزۈك. نۈزۈك. كچەك.
تەبەنەك. سەنەك. كۈرەك. چولمەك. چىلەك. كىتەك. چىتەك.
ئىتەك. بىتەك. پچەنلەك. سوتەك. ئىتەك. كېسەك. چىتەك. يۈك.
بورەك. ئىچەك.

ئورنەك: بابامنىڭ كوزلىكىنى وانلىغان.

۱۲) ساڭغىراۋ ھەم ياڭغىراۋقلىنى آوازلىرى.

(كوچىرىپ يازارغا)

۱) پ: آبا. فاپقا. فاپل. پچەن. پچقىن. پچاق. پىيالا.
پۇلاۋ. پولات.

۲) چ: آچ. مېچ. كۈچ. چىن. آچقىچ. جەپتەك. چىلەك.
چىتەن. چۈي.

۳) ت: تاق. تاۋ. تاراقان. تات. توت. تۇت. تۇرت.
كۈرت. ئورت.

۴) ش: شاش. شەل. شايان. قاش. شالقان. كېشەر. ئېشەك.
بوش. قش.

۵) س: سارق. سوعان. سايىسقان. آس. باس. ئوى.
سارمىساق.

۶) ق: قاشقى. قاين. قاق. قايق. بالق. سوق. چىق.
شوق. باق.

۷) ك: كۈلمەك. كوك. كەجە. كەكشى. كۈچۈك. كېرەك.
كىتەك. چىلەك.

۸) ف: فالقاق. فەرشتە. شارف. كەشلىق. شەرف. ئورف.
ھەرف.

۹) ح: حانن. كەزەر. ھەلوۋە. ھىوان. ھالى. آھاق.
ھاق. نوح.

§۲۳ «پ، چ، ت، ش، س، ق، ك، ف، ح» آوازلىرىنى ساڭغىراۋ آواز
بولارغا باشقا آوازلىرى ھەممەسىنى دە «ياڭغىراۋقلىنى آواز» دېيىپ آتالا.
مەسىئەلەلەر:

۱ - بونچى ئوتۇ كىتاپىدىن قاراپ ساڭغىراۋ آوازلىرىنى ھەر قايسىغا بېشەر مېسال
يازارغا.

۲ - ياڭغىراۋقلىنى آوازلىرىغا ئۈچەر مېسال يازارغا.

د - ت

(نەرسە ئېشىتىلگەن، يازودا نېچك بولغان تېكىشىرىگە، سوڭرا كوچىرىگە)
 مېن آولغا كېتىم دەفتەرلەرمىنى مەكتەپتەن ئاپىم. بېكمۇرزانىڭ ئاناسى
 يورقدان قووب چىقارغان. ئىشەن سوڭ بالانغا بارغا چىقق. كەرىم آندان
 يىغىلىپ آياقلارنى شىشىردى. ئىمەنلىككەن چىقانددا يولنىڭ ئېگى ياغىداغىن آغاچلار
 بىزنىڭ بېتىلەر ئېزىنى، قوللار ئېزىنى سىرتىدىلار. قۇياش باغىمىدا آلار بىزنىڭ
 آرىندان كېلىپ جېتىدىلەر بۈكلەر ئېزىم آور ئىدى، باغىمداغىن آتلار چاق
 چىقاردى، آنىڭ ياڭماغىنا سوقىدى، آچىدان قازان آسىرما، ئوڭىمىدىن، ئوتتىن
 ياقىرما، كەندە بورا ئۇلىن آشلىق

§۲۴ «د» آوازى ساڭخىراو آوازىلاردان سوڭ كېلىسە، «ت» بولۇپ
 ئەيتىلىد، لاسىن يازودا آسلىنچا «د» يازىلا.
 ۵۵ سۆزلەر:

۱ - تۈبەندىكى سۆزلەرگە نېچكەلدە دەن، دە، قالىتلاردا دەن، دە، قوشۇپ يازارغا.

(تۇتاشمى، ئۆزۈمكىن؟)

آج. آچلىق. ئېيىدەش. يولداش. ئىردەش. آداس. يراق.
 آولاق. ئايغاق. كۈلمەك. كۈبەلك. تەبەنەك قارت. آرت. ئلگىچ.
 آشچىچ. باسقىچ. قۇرت. ساوت. قالب. قاب. ئوب. آس.
 شارف. خەرف. نوح. قش. شىرەف. قازى. آق.

۲ - تۈبەندىكى سۆزلەرنى ئورنەك بويىنچا ئۆزگەرتىپ ھەر بىرىدەن آلتىنار سوز
 ياسارغا.

فايت: فايتىم، فايتىق، فايتىدى، فايتىدىلار، فايتىدىڭ، فايتىدىغىز.
 چىچ: چىچىم، چىچىك، چىچىدى، چىچىدىلەر، چىچىدىڭ، چىچىدىڭىز.
 تاب. ياب. قاب. آج. قاچ. ئاق. آق. توك. باس.
 كۈچ. آت. سات. كېت. كۈت. ئچ. شاش. آس. آش.
 ۳ - تۈبەندىكى سۆزلەرگە جەوابلارنى قوشۇپ يازارغا.

آنەك شەھەرگە قاچىغان كېتىدى؟ كېلىدۇ بىلەن كېتىدى؟ سېن آولدىن قاچىغان
 قايتىدىڭ؟ كىمگە ئوتتۇرى قايتىدىڭ؟ ئۇيىنى ئېتىدى ئېيىرىلەردەن سالار؟ كۈمۈر
 نەرسىدەن بولا؟ كېرىچىنى نەرسىدەن سوغالار؟ مېچىنى نەرسىدەن چىقارالار؟ آتتىن
 كىم ئورلاپ قاچىدى. سېنىڭ ئاراڭ بىتىدىن؟

ئا - قا، گە - كە.

(كوچىرىب يازارغا.)

مىن يالانغا بارام. بىز كىچىككە چاقلىن، سو بويندا ئوينادىق. باقچاغما گۈل
ئوتتۇرىدىم. آشاپ تويغاچ، يۇرتقا چىعب ئوينادىم. مەكتەپتەن ئۆيگە قايتىدىم. كورسەن
اولغا فوناققا بارايىز. كۈتۈپچى باباي بىزگە بىك ماتور چويىر تاشلار جىيىپ
بىردى. آتقا آتلانپ ئورمانغا جىلەككە باردىم. باسوداغى ئېگىنگە قۇرت تۇشكەن.
بوچاغما كىتابلار توتۇرىپ قويدىم.

سەستەلەر:

۱ - توبەندەگى سوزلەرنىڭ آخرىغا ئورنىغا قاراپ «ئا، قا، گە - كە» لەرنىڭ بىرسى
يازارغا.

(تۇتاشسىن، ئۇزۇكىن، قالىنىن، نىچكىن؟)

چەچەك. گۈل. ماتور. بەسىز. آق. سارى. قارا. قاتىق. سۈت.
ئىككەك. چولپەك. چىرەم. سەجەت. سەندىرە. پەكىن. سەكىن. قاپچىن،
تاۋى. باۋ. ساي. ماي. كۈمۈر.

۲ - بىرىنچى ئوقۇ كىتابىدىن قاراپ «ئا، قا، گە - كە» لەرنىڭ ھەر بىرىنى بېشەر مىسال يازارغا،

۳ - توبەندەگى سۆزلەرنى جاۋابلارى بىلەن قوشۇپ يازارغا.

سىن قايا باراسىڭ؟ سىن بازارغا نى ئۇچۇن باردىڭ؟ فەلەمكىن كىمگە بېرىدىڭ.
اولغا كىم بىلەن باردىڭ؟ بو دەقتەرگە نەرسەلەر يازاسىڭ؟ مەكتەپكە سەجەت، نىچەدە
كىلەرگە فوشىلار؟ كىچىككە چاقلىن نىلەر ئىشلىسىڭ؟ ئورمانغا چىعارغا يارىمىن؟ بالققا
بارمىسىڭ؟ جىلەككە يۇررگە ياراتاسىڭ؟ جىلەككە قايا باراسىز؟ سىز كىلەرگە
فوناققا باراسىز؟ سوعا قايا باراسىز؟ سىزنىڭ ئاۋغىز بارمىن؟ تاۋققا نەرسەلەر
آشاناسىز؟ آشلىقنى نەرسەگە توتۇرالار؟ مەكتەپتەن قايتقاندا كىلەرگە ئۇچۇرادىڭ؟
مەكتەپكە كىرگەننىڭ نىچە يىل بولدى؟

۱۳) ئەلىفبا.

§۲۵ بىزنىڭ يازوۋوبىزدا ئوتتۇرىكىنى خەرف بار. شولانىڭ بارلىغى بىرگە
«ئەلىفبا» دىلەر.

بىزنىڭ ئەلىفبا بىز توبەندەگى نەرتىب بىلەن ئىزئەلەر:

ا، آ، ە (۵)، ب، پ، ت، ج، چ، ح، د، ر، ز، ۋ، س، ش،
خ، ف، ق، ك، گ، گ، ل، م، ن، ئۇ، ئو، و، ۋ، ھ، ۋ، ئ، ئى، ى.

كېس. چىن نىمەس چىر ئىنەر. سوز سۈيلىسەڭ ئويلا سۈيلى. سۈيە كىسىزىل
نى سۈيلىمەس ساپاندا ساپراشاساڭ، ئىنەردا ئىككىنچىنىڭ. ساڭلاپ
نۇتساڭ مۇڭ كۈنلەك، ساڭلاماساڭ بىر كۈنلەك. ساپىرلىق چىدى، ساپىرسىز بىلى.
كۈن كۈرمەگەن كۈن كۈرسە، كۈندۈز چىرا باندۇرۇر.

۱۵ - تاپشماقلارنىڭ جاۋابلارنى تاپارغا، مەرفەلەرنى تىلەن تىكىشورگا، سۇڭرا كوچىرب
بازارغا.

كوررگە كوررگەم، تۇتارغا فورقام. كەككىرىدە بۈكۈرى بۇتۇن قىرنى
بىردى. كېچىككەنە ئىت، ئۇرمى دە جىبەرمى دە. قولسىز، آياقسىز ئايقاننى آچا.
ئاوشىسىز چىرلى، ئۇيىگە كوررگە سۇرى. مونچادا بار، ئۇيدە يوق، ئورماندا بار،
فردا يوق. تۇرسا نۇيدەدى، يانسا قوياندا. قار آستىدا قىشلاغان، بورىڭىن
بەشىل قىشلاغان. بىرسى جىينى بىراتام، تى. ئىككىنچىنى قىشنى بىراتام، دى،
ئۇچۇنچىنى مىڭا ئىككىنچى دە بىر. دى. تۇنيادا بىر آچا بار: آنڭ ئۇچ يۇز
آلتىش بېش ياقىراغى بار، بىر ياقىراغى، بىر ياقىراغى.

II

(۱۴) ئۇيىبىر (نەرسە).

(كوچىرب بازارغا)

بازاردا.

بۇ كېچە ئەتى بىلەن بازارغا چىقتى. آندايىك كوپ ئۇيىبىر ساتتالار ئۇيدى.
جاننىڭنى كېرەك، باردا بار: كىنابىلار، قەلەملەر، دەقىرلەر، آلبالار، چەيلەر،
شىكىرلەر، كانفىتەلەر، كومەچلەر، آتلار، سىپىلار، ئىساق شوندى بىك كوپ
نەرسەلەر.

بازاردا خالىق بىك كوپ بولغانغا، مېن ئەتىدەن بىر دە آيرىلام. آنڭ سول
قولغا تۇتۇنسا - تۇتۇنغانا بۇردىم. ئەتى ئۇي ئۇچۇن كېرەك بولغان چەدى،
شىكىر، لامپىن كۆبۈك ئۇيىبىرلەر آلتىدا، بىر كىشىگە كوتۇرىپ، قايتىپ جىبەردى.
مېن ئىككىنچى كىسەمنىڭ آلبالار، كانفىتەلەر بىلەن تۇردىمدا، جىبە، جىلەك كۆبۈك
ئۇيىبىرلەر تۇرغان نەرسەلەرنى قولغا تۇتۇپ، بىر ماللى بىلەن قايتىپ كېتىم. بىر
ياڭغانا كەت ئىشلەتە باشلاغان ئۇيدىك. شۇڭا كېرەك بولغان بۇرەنەلەر، ئاقتالار،
بىياللار، قاداقلار آلو ئۇچۇن ئەتى بازارنىڭ يوعارىنى باشىغا مېن
كىندى.

سەئىھەلەر:

- ۱ - بازاردا نىندى ئەيىرلەر بولغان؟
- ۲ - بازارغا چىققان بالانىڭ آتاسى نىندى ئەيىرلەر آلغان؟
- ۳ - بالا قوزنى نەرسەلەر آلغان؟
- ۴ - آتاسى قانچى نىندى ئەيىرلەر آلغا دېي قالغان؟
- ۵ - بازاردا قانچى نىندى ئەيىرلەر بولسا؟
- ۶ - يۇرتىدا بولغان ئەيىرلەرنى نەيتىڭىز؟
- ۷ - ھەزرىتى پەيغەمبەر قازاغدا كوزىڭىزگە كورنگەن ئەيىرلەرنى نەيتىڭىز؟
- ۸ - قۇلاق بىلەن ئىشلىتىپ بىلگەن تۇرغان ئەيىرلەرنى نەيتىڭىز؟
- ۹ - قول بىلەن پەيسە تەنىڭ باشتا بىر جىيىرى بىلەن سىز ئىلىپ بىلگەن تۇرغان بىر نەچچە ئەيىر نەيتىڭىز؟
- ۱۰ - كوز بىلەن كورنمى، قۇلاق بىلەن ئىشلىتىلمى، تەن بىلەن سىزلىمى، تىڭ ئوي آقىل بىلەن كە بىلگەن تۇرغان بىر نەچچە نەرسە نىن آتاب نەيتىڭىز؟

§۲۲. ھەر بىر ئەيىرنىڭ ئوزۇننى قاراغان نىندى بولسا دا بىرەر «ئىسمى» بولسا.

سەئىھەلەر:

- ۱ - رەسكە قاراپ توبەندەگى ئەيىرلەرنىڭ ئىسىلەرن نەيتىڭىز؟

بوتە يىرنىڭ ئىسمى - آرپا.

بوتە يىرنىڭ ئىسمى - آي.

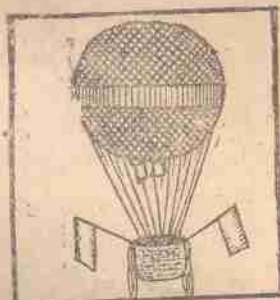
بوتە يىرنىڭ ئىسمى - زونتيك.

بوتە يىرنىڭ ئىسمى - قاز.

بو ئەر ئىسىمى - تۆسەل.

بو ئەر ئىسىمى - شار.

بو ئەر ئىسىمى - لامپى.

بو ئەر ئىسىمى - قوبان.

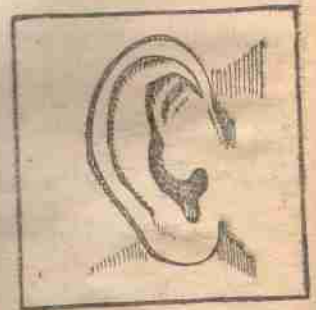
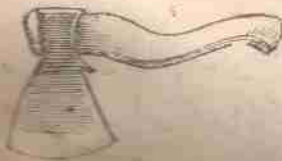
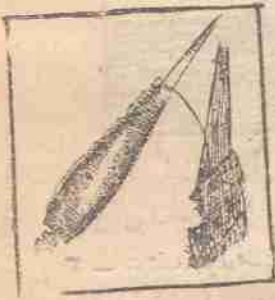
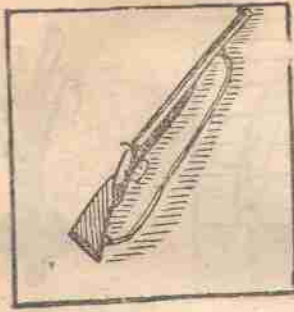

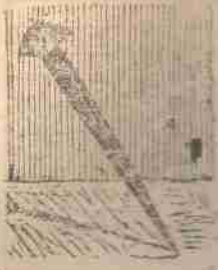
بو ئەر ئىسىمى - ئوراق.

بو ئەر ئىسىمى - يۇزاق.

۲ - تۈبەندەگى ئەيەرلەرنىڭ ئىسىملەرنى يازارغا.

- ۳ - سېغ بولمەستە بولغان ئەيىرلەرنىڭ ئىسىملەرنى يازغۇز!
 - ۴ - ئوقۇ، يارو ئۈچۈن كىرەك بولغان ئەيىرلەرنىڭ ئىسىملەرنى يازغۇز.
 - ۵ - رەس تۈشۈرۈ ئۈچۈن كىرەك بولغان ئەيىرلەرنىڭ ئىسىملەرنى يازغۇز!
 - ۶ - بىرىنچى ئوقۇ كىتابىدىن قاراپ قالغىنا، نىچكە، كە ئونار ئەيىر ئىسىمى يازغۇز!
 - ۷ - بىرىنچى ئوقۇ كىتابىدىن «مەر كەم ئوزنچە» ئىسمى جىگە، نى كۈچىرە ئەيىر ئىسىملەرنىڭ آتتىنسىزغا.
- ۸) تۈبەندىكى سۇئاللارنى ھەم شولارغا ئۆزىڭىزدىن قوشۇپ جاوابلار يازارغا.

كىيىم - سالىم تىگۈ ئۈچۈن نىندى ئەيىرلەر كىرەك؟ آش پىشۇرۇ ئۈچۈن نىندى ئەيىرلەر كىرەك؟ مېچ ياسىغۇ ئۈچۈن نىندى ئەيىرلەر كىرەك؟ ئۇيىن نىندى ئەيىرلەر دەن ساللار؟ كۈمىر نەرسەدەن بولا؟ كىر بىچى نەرسەدەن سوغالار؟ مېچى نەرسەدەن چىزارلار؟ ئۈستەل، ئورنىق، كۇرسى، قارا تاققان نەرسەدەن ياسىلار؟ بالئا، پىچىن، چەنچىكى، پىچاق، ئېنە، بىز، قايچىن، ئۇتۇرگۇ، لوم، پەكى نەرسەدەن ياسالار.

(۱۵) جانلىنى ھەم جانسىز ئەيىبلەر

(كۈچىز يازارغا)

كەشىن. آت. ئۈستەل. قەلەم. دەقتەر. سارق. كەچە. كىتاب.
چۇرت. ئاۋ. قويان. قورچاق. بالا. آنا. آرسلان. باشماق. كەۋش. چىتەك.
ساندۇغاچ. چەچەك. ئۈلەن. ساتۇچى. كىيىنچى. تاش. بالقچى. چەي. شىكەر.
سابان. قوراي. قۇلۇن. سابانچى. ئاق. قاز. ئورمان. گۈرلەۋك.
تاراقان. چىشە. كوگەرچىن. ئۇي. باز. ماي. سۇت. سىيىر.
شالقان. كەبىستە. چىن.

ھەستەلەر:

- ۱ - يوعارداغى ئەيىبلەرنىڭ قايسىلارنى جانلىق، قايسىلارنى جانسىز؟
- ۲ - بىرىنچى ئۇرۇق كىتابىدىن قاراپ ئون جانلىق ئەيىب، ئون بىش جانسىز ئەيىب يازارغا.
- ۳ - ئۇي ئىچىگىزدە بولغان جانلىق ئەيىبلەرنىڭ ئىسىملەرنى يازغۇز!
- ۴ - سېنىڭدا بىرگە ئوقۇ تۇرغان ساپاقداشلارنىڭ ئىسىملەرنى يازغۇز!
- ۵ - تۆبەندىكى سۇئاللارنى ھەم كۆڭلىڭدىن ئويلاپ جاۋابلارنى يازارغا.

سزنىڭ ئۈيدە كەلەر تۇرغا؟ آيزاردا نەرسىلەر تۇرغا. بوغچاغىدا نەرسىلەر بار؟ قار بازىدا نەرسىلەر ساتقانغا؟ سزنىڭ اولنىڭ ئىسمى نېچك؟ اولنىڭغا ئىككى ياقىن بولغان ئىسمى نېچك؟ ئورمانغا بارغانىڭ بارمى؟ آندا نېنىدىن آغاچلار كوردىڭ؟ جەي كۈنى جىلەككە يۇرۇرگە بار اتاسىڭمى؟ سزنىڭ باسودا نېنىدىن جىلەكلەر بولغا؟

(۱۶) بىرلىك ھەم كۈبلىك

(كۈچىز يازارغا)

بىزنىڭ «بۇرت»

* بىزنىڭ «بۇرتىدا» قارا - قارشى سالغان ئىككى ئۇي، بىر كەلت، لاپاس، آيزار،
تاقىق، لاجىمى ھەم قار بازى بار. ئۇيىمىزنىڭ بىرى «ئاق ئۇي» بىرى «قارا ئۇي»
ئىككى ئۇي آراسىدا سالقىن «ئۇي آلتى» بار، آق ئۈيدە ئۆزىمىز تۇرۇپ
قوناقلارنىڭدا شۇنداق چاقىرايمىز. قارا ئۈيدە سارق بەرەنلەرنى، كەچە بەنەلەرنى
ھەم چۇرلۇلار تۇرغا. آس - سۈننىڭدا شۇنداق پىشۇرەيمىز. كەلتكە آشلىقلارنىمۇ

ئۇنلار ئېزىنى قويماي. لاپاسدا آرپا، چانا، تىرما كۆبۈك نەرسەلەر نۇرا. آبزاردە
 آت، سېيىر، سارق ھەم كەچەلەر يانا. تالوق آلاچىغىدا ئاوقلار، ئوردەكلەر،
 قازلار، كوركەلەر، كوگەرچىلەر قوناقلىلار. قار بازىدا ئېت، ماي، قاتىق، سۈت،
 قايماق، سۈزمە، ئىرمەك كۆبۈك آشاملىقلار ساقلانا.

مەسىئەلەر:

۱ - بىزنىڭ يۇرتىدا كەلت بىر، لاپاس بىر، تالوق آلاچىغى بىر، قار بازى بىر، آرپا بىر،
 چانا بىر.

۲ - بىزنىڭ يۇرتىدا ئاوقلار، ئوردەكلەر، قازلار، كوگەرچىلەر بىرگە توغلى. كۆب.

§۲۷ بىرگە ئەيىرىنى آڭلانغان سوزلەر «بىرلىك»، بىردەن آرتىق
 ئەيىرىنى آڭلانغان سوزلەر «كۆپلىك» دىيىپ آتالا.

§۲۸ كۆپلىك ئۇچۇن قالن سوزلەر، دە «لار»، نچكە سوزلەر، دە «لەر»
 قوشىلىپ يازىلا.

مەسىئەلەر:

۱ - بىزنىڭ يۇرت ھېكەيە-ئىدىن قازاپ بىرچى بولدىككە «بىرلىك» دىيىپ بولدىككە
 «كۆپلىك» ساندىغى ئەيىرلەرنى قوللەپ يازارغا.

۲ - تۈبەندىگى سوزلەرگە قالن سوزلەرگە «لار»، نچكە سوزلەرگە «لەر» قوشىپ
 يازارغا.

[تۇنۇشىمى، ئۆزۈكىمى؟]

آت - آتلار. قاپقا - قاپقالار. كۆن - كۈنلەر. دىڭگىز - دىڭگىزلەر.
 تاش. آچاق. يول. كىشى. بالا. قاز. يات. يادىشى. يامان.
 پەككى. قۇيۇ. سۇلۇ. كوگەرچىن. سايىسقان. چىچى. بالداق.
 ئۇستەل. ئورنىق. كوزلك. مىندەر. قار. يۈزۈك. يىمەلى.
 كچكىنە. زور. ئۇلۇ. قاش. ئوفو. بويو. سەكى. سەندەر.
 تەرەزە. پەرەمەچ. بارماق. قارماق. كۆرەك. بورك. قالفاق.
 شەل. مى. كىيىز. پچقى. بىلەزىك. قاشق. چومچ. ئىلەك. ئىشقى.
 ئىشقى. ئېگىنچى. مەكتەپ.

۳ - تۈبەندىگى سۆزلەرگە تولغى جاوابلار يازارغا.

مەكتەپ ئىچىدە «كۆپلىك» ساندىدا نەرسەلەر كۆرەمسۇ؟ ئۆيدە نەرسەلەر
 كۆرەمسۇ؟ قىردا نەرسەلەر كۆرەمسۇ؟ بۇلۇندا نەرسەلەر كۆرەمسۇ؟ ئورماندا

تەرسەلەر كورەسىز؟ آباردا تەرسەلەر تۇرا؟ قار بازىدا تەرسەلەر ساقلانا؟
تەرسەلەر يۇزىلەر، تەرسەلەر ئۇچالار، تەرسەلەر يۈزەلەر؟ بالنا ئۇستاسىنا
تەرسەلەر «كوبىلك» سانىدا كىرەك؟ تىگۈچىگە تەرسەلەر «كوبىلك» سانىدا
كىرەك؟

(۱۷) ئەپەرلەرنىڭ سىپاتلارنى.

(كوچىرب يازارغا)

كۈن بىك آياز. كوكە بىر بۇلۇتدا يوق. كىچىككە نەجىب سىڭلىسىن عالييە
بىلەن ئىر نەئوك تۇردىلاردا، بۇلۇنغا كىتىدۇلەر. بۇلۇندا بىك كوڭلىن ئىدى:
چق نامچىلارنى بەشل ئولەن ئۇستىدە يالت - بۇلت ئىتىب يالنتىراب ياتالار.
خاتور قۇشلار سايرىلار. بۇلۇن تۇرلىن تۇسدە گىن چەچەكلەر، كوبەلەكلەر بىلەن
چوب - چووار بولب كورنە ئىدى. آلا بۇلۇندا كوبەلەكلەر قوب بىر آز
ئويىناب يۇردىلەر دە، بىر بەيلەم چەچەك جىب كىرى ئۇيلەر نە قايتب كىتىدۇلەر.
ئول بەيلەمدە آق. قىز، آل، سارى، زەنگەر تۇسدە گىن چەچەكلەر بار ئىدى.
كىچىككە نەجىب آنى زور ئىستا كانغا، ئچىنە سو سالىب، ئرتىرىدى دا. ئوزلەرنىڭ
كىڭ زاللارنىداغى ئوگىرەك ئۇستەل ئۇستىنە قويدى. بۇتۇن ئۇى ئچىن خوش
ئىس بىلەن ئولدى.

مەسىئەللەر:

- ۱ - كىچىككە نەجىب سىڭلىسىن عالييە بىلەن بۇلۇنغا كىتكەندە كۈن نىمىسى ئىدى؟
- ۲ - چق نامچىلارنى نى ئۇسلى ئولەن ئۇستىدە يالنتىراب ياتالار ئىدى؟
- ۳ - نىمىسى قۇشلار سايرىلار ئىدى؟
- ۴ - چەچەكلەر بەيلەمدە نى ئۇسلى چەچەكلەر بار ئىدى؟
- ۵ - كىچىككە نەجىب آنى نىمىسى ئىستا كانغا، ئوتتە، ئوزلەرنىڭ نىمىسى زاللارنىداغى
ئىمىسى ئۇستەل ئۇستىدە قويدى؟
- ۶ - بۇتۇن ئۇى ئچىن نىمىسى ئىس بىلەن ئولدى؟

۸۲۹ ئەپەرنىڭ نى ئۇسلى، نىمىسى ئىكەن بىلسە تۇرغان سوزلەر
«سىپات» دىب آتالا.

مەسىئەللەر:

- ۱ - توبەندەگى مەسىللەرنى كوچىرگەندە، ئەپەر ئىسەلەرنىڭ آستىغا بىر سىپات
ئىسەلەرنىڭ آستىغا ئىككى سزارغا.

فزل ياولق. يدشل يافراق. زەنگەر كولمەك. سارى آلتن. كوگلچم سو. كوك كوگەرچن. ماتور چەچەك. ياشىن بالا. زىرەك يىگت. باقتىن قۇياش. قارا كىيىن تۇن. قارت باباي. يەش كىيىن. كەككىرىن قاين. تۇرنارات، قاتى تاش. يۇمۇشاق بالچق. يىلىن ھاوا. سالقىن سو. آچىن بالان. تۇچىن كومەچ. تەملىن كانفىت.

۲ - بونجى يولداق سىقات ئۆسەلەرن ئىككىنچى يولداق ئىبىر ئۆسەلەرنى ياندا كىرەگىچە قۇيپ يازغىز.

(۱) آق. قارا. سارى. آل. زەنگەر. فزل. يدشل. كوك. سۇرى.

(۲) قار. قۇرۇم. لىمون. چەچەك. كولمەك. سىپىر. ئولەن. بويابو.

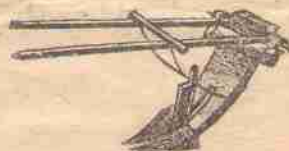
شىئىل.

۳ - تۈرەمەنزاقلاردا كوزگىگە كورنگەن ئەيەرلەرنىڭ تۈرەلەرنى نىيىدى ئىكەنلىكلەرنى ئەيتىپ چەتمىزدا يازغىز.

۴ - تۈرەمەنزاقلاردا كوزگىگە تولىق جاوابلار يازارغا.

سېن نىيىدى قەلەم بىلەن يازاسىڭ؟ مەكتەپتە نىيىدى ئىبىدەش بىلەن ئوتۇراسىڭ؟ سىز نىيىدى اولدا قۇراسىز؟ سىنىڭ كىتابىڭ نى تۇسلىن كەمەز بىلەن تىشلانغان؟ تاش نىيىدى بولا؟ قىرغا نى تۇسلىن بۇلا؟ نى تۇسلىن آنلار بولا؟ تاش نىيىدى، بالچق نىيىدى؟ جەمى بىلەن قىشنىڭ آيرماسى نەرسەدە؟

۵ - تۈرەمەنزاقلاردا ئەيەرلەرنىڭ ئاڭ ئۆسەلەرنى سوڭرا سىقلارنى يازارغا.

(۱۸) ئەيىرلە، نىڭ ئىشلەرنى.

(كوچىرىپ بازارغا)

تىگرمەن ياندىدا.

تىگرمەنچىنىڭ ئولچى، ساقى، يار باشىغا، ئوتتۇرىدا قالق قاپدۇر. ئول ئىككى قارماق سالغان. قالق چېيىرىدە قالقوچىنى ئۆستۈرى، لاكىن بىردە ئىلكىمى. ئەنە تىگرمەنچىنىڭ خاتىنى، مەرقوعە آيا، ئول چىلىك بىلەن سو آلب قايتا. سو بوينا سېرىلار چېيىلغانلار؛ آلار آندا سو ئچەلەر. قۇملىق يار بوينچا قازلار يۇرى؛ آلار قۇمنى يۇرۇنلارنى بىلەن قازىلاردا، سوغا كىرىپ يۈزەلەر، بىر بىرىگە قاراپ قاقلىدىلار. تىگرمەن كوچىگە (چارئەن) ئەيلەنە، شاولى. آنىڭ ئۆستىدەن، سو آعب يىلغاغا تۇشە.

تىگرمەن تويەستىدە، ئۇياستىدا چىب، بىر كۆگەرچىن تۇرا، بوگۇن تىگرمەن نى ئىشلى، ئول ھامان شاولى ھەم دۇبۇردى، دىپ غەجەبلەنە.

تىگرمەن ياندىدا آرش تۇيەگەن يۈكلەر تۇرا. قايدا سوڭ تىگرمەنچى، ئول نى ئىشلى؟ - ئول تىگرمەندە ئىشلى، بۇداي تارتا.

مە تىگرمەنچى تىگرمەندەن چىقىدىدا چەي ئچەرگە ئۇيغۇنە كىتىدى، لاكىن ساماور ئۇلگۈرمەگەن ئىدى.

- مېن بوغىندا سىز عالييە بىلەن نى ئىشلەدۇڭىز سوڭ؟ دىپ تىگرمەنچى خاتىنىدىن سۇرادى.

- بىز گل ئىشە، بىردە تىك تۇرغانىز يوق؛ مېن ئۇى چېيىشىردىم، باقچا ئوندىم، كر ئودم. عالييە كەبىستە ئونرتىدى، بەرەنگى ئەرچىدى، مەنە ھەزىر كىر چەيىقىز، دىدى خاتىنى.

مەسىئەلەلەر:

- ۱ - نىگرمەنچىنىڭ ئۆلى، ساقى، يار باشىنا ئوتتۇرىنى ئىشلىتى؟
- ۲ - بالق نى ئىشلىتى؟
- ۳ - نىگرمەنچىنىڭ خاتىنى، مەرفوعە آيا، نى ئىشلىتى؟
- ۴ - سو بويندا سىمىرلار، قۇملىق يار بوينچا قازلار نى ئىشلىتىلەر؟
- ۵ - نىگرمەن كوچىگە نى ئىشلىتى، سو نى ئىشلىتى؟
- ۶ - نىگرمەن توبەسىندە كوگەرچى نى ئىشلىتى؟
- ۷ - نىگرمەنچى ئوزى نى ئىشلىتى؟
- ۸ - نىگرمەنچى بوغدا آنىڭ خاتىنى بىلەن قىزى غالىبە نىلەر ئىشلەگەنلەر؟

۳۰ § ئەيىرى نى ئىشلىتى سۇئالىغىنە جەواب بولغان سوزلەر ئەيىرىلەرنىڭ ئىشلەرنى بىلدۈرەلەر.

مەسىئەلەلەر:

- ۱ - توبەسىندە كىيىن ئەيىرىلەر پاننىنا ئىشلىتى ئىشلەرنى قوشىپ يازارغا.
(۱) يىلغا، چەچەك، ساندوغاچ، تاڭ، ياقراق، قار، يۇلدۇز،
آت، قاز، ئىتەج، تاۋىق، سىيىر، ئىت، بورى، آيو، بالا.
- (۲) باتا، چەچەك، آنا، سايرى، آنا، ئىرى، شاندى، يالتىرى،
قاقلدى، كىشى، قىچقىرا، مۇگۇرى، قىناغلى، ئولى، ئۆرە، يۇغلى،
آفئرا.

۲ - توبەسىندە كىيىن سۇئاللىرىگە تولى جاۋابلار يازارغا.

ياقچاچى پاقچادا نىلەر ئىشلىتى؟

ئول چەچەكلەرگە سو سىيە، توتەللىر، ئوتى، يوللار سىنەرە، ئولەن قىرغا،
قۇرۇ بۇتاقلىرىنى قىرغا.

آغاچ نى ئىشلىتى؟

ئول ئوسە، بۇتاقلىغا، ياقراق يارا، يەشەرە، چەچەك آتا.

اول كىشىنى قىردا نى ئىشلىتى؟ ئوچىقلار مەكتەپدە نى ئىشلىتىلەر؟ قىش كۈنى بالالار
بۇز ئۈستىدە نى ئىشلىتىلەر؟ ئوتىن مېچدە نى ئىشلىتى؟ بىلن ئابادا نى ئىشلىتى؟ آش
قازاندا نى ئىشلىتى؟ قار قۇياشدا نى ئىشلىتى؟ تىپەر ئوتدا نى ئىشلىتى؟

۳ - بو ئىشلەرنى كىم ياكى نەرسە ئىشلىتى، يازغۇز.

ياقتىرتا، يىلتىز، يالتىرى، پىشەرە، كېسەرە، چىغا، بايتى.

كۈلە، شايپارا، ئويىن، بىلى، يۇقلى، ئىمە، كورە، بۇرچۇلا.
 آشى، ئچە، يوقلى، يۇرى، ئشلى، كورە، ئوقى، يازا.
 سايرى، قونا، ئۇچا، ئۇيا ياسى، قورقا، قاچا، جىم آشى.
 ئورە، آشى، يۇرى، چابا، يۇقلى، سو ئچە، يالى، كورە.
 ئونكەنلە. نى ياكارتو ئۇچۇن.

مەسئەلەلەر:

- ۱ - ئوزىڭز بلە تۇرغان ئويىلارنىڭ ئىسىملەرن يازارغا.
 - ۲ - سىنىڭ ئچىدە بولغان ئەيىرلەرنىڭ ئىسىملەرن يازارغا.
 - ۳ - ئۇستۇڭزگە كىيىپ يۇرى تۇرغان كىيىملەرنىڭ ئىسىملەرن يازارغا.
 - ۴ - ئون جانلىق، ئون جانسىز ئەيىرلەرنىڭ ئىسىملەرن يازارغا.
 - ۵ - ئوزىڭز بىلگەن قۇشلارنىڭ ئىسىملەرن كۆپلەك سانىدا ئىتىپ (قالىنلارغا «لار»، ئچكەلەرگە «لەر» قوشىپ) يازارغا.
 - ۶ - ئەيىرنىڭ سىنىڭنى آڭلاتقان يىگرىنى سوز يازارغا.
 - ۷ - ئەيىرنىڭ ئىشنى آڭلاتقان يىگرىنى سوز يازارغا.
 - ۸ - تويىنىدەگى مەقاللەرنى ئوقىپ آڭلارغا، قايدا نىنىدى خەرف يازلغانىن ياخشىنلاپ قاراپ چىعارغا، سوڭرا ئەيىپ يازدۇرغا.
- آت ياخشىن، لاكىن جىل قارشى. آت تارتىماسا، آريا يارماس. آت ياخشىن جولسا، چىرقى كىرەك بولماس. آت منمەگەن، آت منسە، چابا چابا ئونۇر، ئتون كورمەگەن، ئتون كىسە، قاغا-قاغا بىرر. ئشنى يوقنىڭ، آشىدا يوق. آسل سۈيەك زور بولماس؛ قايدا يارسادا، حور بولماس. ئلك قىچىرغان كوكىنىڭ ياخشى يارنلر. ئوزغان بۇلۇننى ئۇنىپ بولسى. ئوزنى يىلغان يلاماس. ئولگەن سىيىر سۇنلىق بولا. ئەيتكەن سوز، آتقان ئوق. ئىسەبلى دوست آيرىلماس. ئەيتكەن سوز كىرى قايىتى.

(۱۹) جۈملە

(كوچىنىڭ يازارە)

عاليه ئويىناپ يۈرگەن چاغندا، توپىن يالغىش قۇيۇغا تۇشۇرۇپ چىقىرىدى. عاليه، ئىندى مۇنى نىچىڭ آلرمن ئىكەن؟ دىيىپ ئويلاپ تۇرغان چاغندا، كىچىككە نەجىپنىڭ باشىغا بىر «ئوي» كىلىدىدە، ئنى عاليهگە: «مىن سىنىڭ توپىڭنى چىلەك بىلەن آلرمن» دىيىپ ئەيتىدى. كىتىردىلەر چىلەك. كىچىككە نەجىپ چىلەكنى باوفا تاغىپ قۇيۇغا تۇشۇردى، توپىن قۇيۇدان آلتى.

بىزنىڭ سىنىڭدا آغالى - ئىنلى ئىككى بالا بار. بىرى ئوز بەك، ئىككىنچىسى نىمىر باي. ئوز بەك يەشكە كىچى بولسادا، ساباغىن قىرشىپ ئوقى، دەقتەرلەرنى پۇختە تۇتتا، دەرس واقتىدا شايارمى، نىمىر باي ئۇچراغان بىر مالاي بىلەن سوغىشا، ساباغىن بىلىمى. كىتابلارنى يىرتىلىپ، پىچرانىپ بىتكەن بولا.

كەرىم ئوزنىڭ ساباغىداش نەجىپ دەن: «سىن، ساباغىدان ئوقتاغىچ، جىين نى ئىشلەرگە ئويلىساڭ؟» دىيىپ سۇرادى. نەجىپ آگا: «ساباغىدان ئوقتاغىچ بىر آز پال ئىكەنچ، باقا بىزغا يەشلىچە، ئوقۇتۇپ، قىشلىق يەشلىچە جىتتىدەرگە ئويلىدىن» دىدى.

مەسئەلەلەر:

- ۱ - عاليه نىڭ توپى قۇيۇغا تۇشكەچ، نەجىپنىڭ باشىغا نىندى «ئوي» كىلگەن؟
- ۲ - كىچىككە نەجىپ، ئول، توپىن عاليهگە نىندى سوزلەر بىلەن ئەيتكەن؟
- ۳ - سىز نىچىڭ ئويلىسىز، آغالى ئىنلى ئىككى بالانىڭ قايسىنى ياخشى، قايسىنى ناچار؟
- ۴ - نەجىپ ساباغىداش كەرىمگە ئوزنىڭ توپى نىندى سوزلەر بىلەن ئەيتىپ بىرگەن؟

§۳۱ بىر، ئويىنى آڭلارلىق بولۇپ تۈرگەلىگەن سوزلەر «جۈملە» دىيىپ آتالا.

مەسئەلەلەر:

- ۱ - تۈبەندىكى سوزلەرگە تىلدەن جاواب بىررە.
- شا كىم، سىن مەكتەپنى بىرگەچ، نى ئىشلەرگە ئويلىساڭ؟ غەلى، سىن ئوقۇپ زور كىشى بولغاچ، كىم بولغا تىلىساڭ؟ مەن سىزگە بىرسىن قىز، بىرسىن قارا تۇسدە ئىككى قەلەم، تىزگەن ئويلاغىدا ئەيتكىز: بولارنىڭ قايسىسى مازور؟ يالقاۋلىقىمىن؟

ئەتى قايتىدى مېن ئوقۇم آيزى كېلىمەدى بىر بالا كېتابىن بوغالتقان جەين
 ئىسىمى بولا قىش سالقن بولا قۇياش چقىدى آى قالغىدى ياگەر ئوقىدى
 بىزنىڭ آتلارىمىز بوغالىدى مېنم قەلەم بىك ماتور بىز باقچاغا گۈللەر ئوتىدىق
 بىز پېچەنگە ئۈمە ئېتەمىز بو كېتاب كەرىم نىكىن ئەنى آورى يۇرىندا كىشى يوق
 بو بالا بىك تەرىپىمىز مەكتەپنىڭ تۈپەسىن يابالار بىزنىڭ سېتىدا فرق شەكرد
 ئوقى.

۲ - تۈپەندەكى مېساللەرنى تېكىررگە، نېچە جۈملە بارلىق تاپارغا، سوگرا جۈملەلەر
 آراسىداقنى بەلگىلەرنى بىر نېچە قات كوزدەن كېچىر شەيتب يازدرغا.
 مېياو بىكە ئېشك آلدۇنا چقىدى؛ ئول ئولغىن ئۈستىنە قۇياشقا قارشىن
 چاندى؛ مۇندا آڭا بىك بىلچ ھەم بىك كوڭلدىن مېياو بىكە يۇقلاغان، ئەھمادورت
 كوز يۇقلامغان. بالالار ئورمانغا چىلەككە بارغانلار ئېدى، لاکىن ئورماندا
 چىلەك تاپولمادى.

(۳) ئېيە

(كۈچىرپ يازارغا)

(۱) قۇشلار ئېشك آلدۇنا چىيلغانلار. ئەنچ ئىرنلەن كىنە يۇرى. تېرىسلىككە
 تاوقلار قازۇنلار. آلار ياندا چىيلەر قايتاشا. تاغراق يانداق سودا ئوردە كەرنىدىر
 ئىزلەنەلەر. ئولەن ئۈستىنە قازلار جەيىلىپ فوناقلاغانلار. مە ئېشك آلدۇنا عالييە
 كېلىپ چقىدى. آنىڭ قولدا ئېلەك بىلەن تارى بار. قۇشلار، عالييەنى كوز بىلەن،
 آڭا ئابا ئاشلاندىلار. عالييە آلارنى ئويدۇرا باشلادى.

(۲) ئۇي بىك ماتورلاب چىشىدىغان. ئىدەن بىك پۇختە ئې سىنىرلىگەن.
 ئۈستەل ئۈستىنە آشماقلىق چىلىگەن آشماقلىققا پىشوس قويغان. پاتنوسقا
 ساماورد ئوتتۇرغان. دىوار بويىغا ئورنىدىلار تىزلىگەن. شورلىكە ساوت - ساپا
 تۇرا. تەرەزە تۈپىندە كېن چولمەكلەردە گۈللەر جەجەك آتالار.

مەسئەلەلەر:

- ۱ - بىر نېچ مېسالدە نېچە جۈملە بار، ساناغىز!
 - ۲ - تۈپەندەكى سۇئاللەرگە بىر نېچ مېسالدەن قاراپ ئادەن جاوابلار ئېيتىڭر!
- ئېشك آلدۇنا كىمەلەر چىيلغان؟ كىم ئىرنلەن يۇرى؟ تېرىسلىككە كىمەلەر
 قازۇنلار؟ تاوقلار ياندا كىمەلەر قايتاشا؟ ئولەن ئۈستىنە چىيىلىپ كىمەلەر

قوناقلانلار؟ تاغارا ق ياتىداغى سودا كىملەر نىدىر ئۆزلەنلەر؟ ئىشىك آلدىنا
كىم كىلىپ چىدى؟ آنك قولدا نەرسە بار ئىدى؟ كىملەر، عالييەنى كورو بىلەن
آنگا تاشلاندىلار؟ كىم آلارنىڭ آشتا باشلادى؟

۳ -- ئىككىنچى مىسالدا نىچە جۈملە بار، سانغز!

۴ -- توبەندەكى سۇئاللەرگە ئىككىنچى مىسالدىن قاراپ تىلدەن جاوابلار بەيتىگرا!

نەرسە بىك ماتورلاب جىيىشىرلغان؟ نەرسە بىك پۈختەلەپ سىلىتىرلىگەن؟
ئۇستەل ئۇستىننە نەرسە جىيلىگەن؟ آشياولقفا نەرسە قويلغان؟ پاتنوسقا نەرسە
ئوتىرلىغان؟ دىوار بويىنچا نەرسەلەر تىزلىگەن؟ شورلىكدە نەرسەلەر تۇرا؟ نەرسە
تۇبىندەگى چولمەكلەردە نەرسەلەر چىچك آتالار؟

§۳۳ جۈملەدە سوز نەرسە حاقدىدا ئەيتىلگەن بولسا، شول نەرسەنىڭ
ئىسمى «ئىيە» دىب آتالا. ئىيەلەر «كىم، نەرسە» دىگەن سۇئاللەرگە جاواب
بولالار.

مەسئەلەلەر:

- ۱ -- سوغاردا كىتىلگەن جاوابلارغىدىن ئىيەلەرنى كۆرسەگىز.
- ۲ -- توبەندەكى جۈملەلەردە ئىيە، سارى چىچق، بو ئىيەنى كرتىپ ئۈچ جۈملە تۈزلىگەن:
- (۱) سارى چىچق چىنلىكدە ئوتىرا؛ (۲) ئول آندا چىقدان چىققا سىكتىرە؛
(۳) ئول نەلىنكەدەگى سودا تۇبۇنا.
- ۳ -- توبەندەكى ئىيەلەرنى كرتىپ جۈملەلەر تۈزۈگىز ھەم جۈملەلەر آراشتا تىيىشلىنى
يىلىگىلەرن قويلغىز.

- ئىيە - قويان، ئىككى جۈملە تۈزۈگىز. (قويان آشى، قويان بۇگۈرە).
- ئىيە - بورى، ئۈچ جۈملە تۈزۈگىز.
- ئىيە - ئوفوچى، دورت جۈملە تۈزۈگىز.
- ئىيە - ئوفىئوچى، بىش جۈملە تۈزۈگىز.
- ئىيە - ئىيەن، ئۈچ جۈملە تۈزۈگىز.
- ئىيە - سىپىرچق، ئىككى جۈملە تۈزۈگىز.

۴ -- توبەندەكى نەزەرنى تىلدەن تىكتىرگە، نىچە جۈملە بارلىغىن ئابارغا، سوكرا كوچىرىپ
يازىپ ئىيەلەرنىڭ آشتىغا سزارغا.

قارتايدىن جېھان، گۈللەردە بىتدى،
 كېچمەكە زامان، قىشلاردا جېتدى.
 ئىپلىدىن بۇناقلا، قارلار آسلىدى،
 ئاغلار، بۇلاقلا، بارداسلىدى.
 كوك بۇزلار قاندى، ئۇيىشىپ ياتى،
 چىشمەكەي شىدى، بار جېھان تىدى.
 جىلگنە يامان، سىزىرا، تۈرەدر،
 ھەم كوككە بۇرەدر بەس بلەن تۇمان.

حەبەر • (خۇكۇم)

(كوجىزىپ يازارغا)

كەچكىنە نەجىب مەكتەپدە ئوقى. كەچكىنە نەجىب بىك تىش. كەچكىنە نەجىب
 ئەلەن بالاعنا. آقبى - ئت. ئول ئۇنى ساقلى. ئول بىك آقلى. ساندوعاچ -
 قۇش. ئول بافچادا سايرى. عاليبە بافچادا ئىشلى. ئول بىرەنگىن. ئوقى،
 كەبىستەلەرگە سو سىبە. كېچكىنە آشقا بۇرچاق جىيا. عاليبە - ئول قىزى.
 مەسئەلەلەر:

- ۱ - يوعارنىداغىن مىساللەردە نېچە جۈملە بار، ساناعز!
- ۲ - ھەر بىر جۈملەنىڭ ئىيىسىن كورسىنىڭز!
- ۳ - ھەر بىر جۈملەدە ئىيە جاندا نەرسە ئىيتلگەن؟

§۳۴ جۈملەدە ئىيە جاندا ئىيتلگەن سوز ھەبەر. دىب آبالا.

ھەبەرلەر «نى ئىشلى، نىندى، كم، ئول، نەرسە، ئول» سۇئاللىرىغا جاواب
 بولب كېلەلەر.
 مەسئەلەلەر:

- ۱ - توبەندەكى سۇئاللىرىگە تولن جاۋابلار يازب جۇلار تۈزۈڭز.

بالا بېشىكىدە نى ئىشلى؟ توقاي كم، ئول؟ كوكورچىن ئوقى توبەندە نى
 ئىشلى؟ ساندوعاچ نەرسە، ئول؟ چەچەك نىندى؟ بال قۇرتىن نى ئىشلى؟ توب
 نىندى؟ چەينىك نەرسە، ئول؟ بورك نەرسە، ئول؟ ئۇش ھاۋادا نى ئىشلى؟ توردەك
 سودا نى ئىشلى؟ مېچدە، ئوتىن نى ئىشلى؟ قاين نەرسە، ئول؟ يۇمۇرقا نىندى؟
 قۇرۇم نى تىرىلى؟

۳۵ جۈملەدە ئىيە بلەن حەبەرگە باشقا سوزلەر، دە بولا، آلار «جۈملەنىڭ ئىيەرچىن كىسە كلەرنى» دىب آتالا. ئىيە بلەن حەبەر «باش كىسە كلەر» دەن سانالالار.

مەسىئەلەلەر:

۱ - توبەندەگى جۈملەلەرنى ئىيەرچىن كىسە كلەرنى قوشىپ جەيتىز.

(قايچان؟ فايدا؟) فار ئىرى. (قايچان؟ فايدا؟) باباي جاپاقا ئورە. (قايچان؟ فايدا؟ كىمگە؟) ئىت ئورە. عالييە (قايچان؟ قايا؟ نەرسەگە؟) كىتىدى. (قايدا؟ كىم بلەن؟ نەرسەن؟) نەجىب، ئويىنى. (قايچان؟ فايدا؟ نىچك؟) قۇياش پىششەرە؟
 آور كىشىسى. (قايچان؟ فايدا؟ نى بلەن؟ نەرسەن؟) سوغالى.

۲ - توبەندەگى جۈملەلەرنىڭ ئىيەرچىن كىسە كلەرنى ئورنىغا ئوزلەرنىڭ سۇئالەرنى يازغۇز.

آورچىن ئورماندا قويا نۇتىدى. ئوتوران آماچ فوشىدا ئويا ياسى.
 بىرگۈن نەجىب آور بولغانغا ساياققا كىلمەدى. قىمسقا ئوياسىدا جىتىلك بلەن ئىرى ئورلوقى ئۇستۇرنى. قىردا چاق - چاق قىما بىلەن جىل ئىسە. نىلكى واقتىدا ئورماندا ساندو ماچ سايرى. بۇتۇن كۈن ھەم بۇتۇن تۇن بىك قاتىن جىل بولدى.
 يا كىم نىڭ ئىرى تامچىلارنى يافر اقلار عاشاق - شوق بەرەلەر. كۈلەگەلى ياقچالاردا ئۇلگۈرگەن جىمىشلەر ساياقلارنىدا آسلىتىپ تۇرالار. آق لالە قۇياشنىڭ قىز نورلارنىدا باشن سالىدىغان.

۳ - توبەندەگى جۈملەلەردە سۇئاللەر ئورنىغا جاوابلار يازغۇز.

يۇلدۇزلار (فايدا؟) بولا. آلماالار (فايدا؟) ئوسەلەر. گۈلبىكە آبرىنى
 (كىم ئۇچۇن؟) تىرىشا. (قايچان؟) يا كىم ياوا. (قايچان؟) فار ياوا. سىن
 (نەرسە، چاقىدا؟ نەرسە؟) ئوقىنىڭ؟ بىر ئورمانغا (نىچك؟ نى ئۇچۇن) باردى.
 عالييە چىشمەگە (نەرسەگە؟) كىتىدى. عدلى (نى ئۇچۇن؟) آعارب كىتىدى. وەلى
 (قايچان؟ نى ئۇچۇن؟) ساياققا كىلمەدى. (قايا؟ نىچك؟) كىرىم قوناققا كىتىدى.
 نەجىب (قايچان؟ نى ئۇچۇن) مەكتەپدەن قايتقان.

ئوتكەنلەرنى ياكار تو ئۇچۇن

مەسئەلەلەر:

- ۱ - ئەيىبلەرنىڭ ئىسىملەرنى بىلىدىغان ئون سوز يازارغا.
- ۲ - ئەيىبلەرنىڭ سىقاتلارنى بىلىدىغان ئون سوز يازارغا.
- ۳ - ئەيىبلەرنىڭ ئىشلەرنى بىلىدىغان ئون سوز يازارغا.
- ۴ - ئەيىبلەرنىڭ ئىسىملەرنى يانقنا ئىشلەرنى آكلاتقان سوزلەر قوشىپ ئون جۇملە يازارغا.
- ۵ - ئەيىبلەرنىڭ ئىسىملەرنى يانقنا سىقاتلارنى آكلاتقان سوزلەر قوشىپ ئون جۇملە يازارغا.
- ۶ - ئوزىڭىز كورب بىلىگەن چاتاق ياكى چانسۇ ئون ئەيىب «ئاندا جۇملە يازارغا»
بۇ جۇملەلەردە ئىبەرچىن كىسەكلەردە بولسۇن.
- ۷ - ئوقۇپ آڭلارغا، نىچك يازىلۇون آلدان ياخشىلاپ قارارغا، سۇڭرا بىر نىچە
دەرسكە بولپ كوكلەن يازارغا.

باباى

باباى بىك كوپ يىش يىشەگەن قارت، ئول ئوزى،
لا كىن ھامان سەلامەت، ئول، ماتور يۇزى،
يا كاق، ما كىلاى جىبىرلەمەن، تىشلەردە ساو،
يەشلەرچە ساقى، آچق چە آنك سوزى،
جىنپ كىلە ئىندى آنك چىنەش يەشى،
جم - جم ئىنە جىتن ساقال، كۇمۇش چەچىن،
باباى مىسكىن، بو دۇنيادا كوپىنى كورگەن،
ئول بىتكەن ئىندى آنك كوپ يىشەشى.

مەقاللەر

تۇيىدە بولەك، تۇيىدە بولەك، تىلىن، تىلىن دىگەن ساين تىگەشك بويى
سىكىرور، تىلىدەن سۇراما، ئورنى ئەيىر، تىمىر تىباقان تىلىمەس، نىمىرنى
فزوندا سوقى، يىگت سوزى بىر بولس، يىراقداغىن قۇياش، يىلى بولا، كوپ
تامچىندان كول بولا، كوتەرە آلماعان زور كوسەك كوتەر، ياخشى ئىسىم مالدان
آرنىق، يارلى كىشى پامانادا ئووانا، ياز ئىگىچى، قىش ئىگىچى، بالقاقعا كۈندە
بەيرەم، پاماندا جىبە بويى قاچ، بول آزابى، گور عازابى.

آق ئىدىل بويلارنى.

آق ئىدىل كەيلىرىنى آي كېچكەندە، بىر جىرلادىم ئىشكەك ئىشكەندە؛
 بىر جىرلارنىڭ، دوستىقاي، بىر يىلارنىڭ، ئون كەن غۇمۇر ئىشكەتۈشكەندە.
 ساپىرى ساندىغا چاچلار چوت چوت ئېتىپ، ئىدىل آرىغاندا نوغايىدا،
 شولار كۆپۈك مۇڭلاپ آي يىلارنىڭ، مۇنك كۆپۈك مانور جىر فايدا؟
 بىلىپم نېگە مۇڭلىنى كۆرۈنەلەر، بو آغاچلار، ماتور يالانلار،
 بو جىرلەرنى كۆرگىچ، ئىشكەتۈشدى، آنا، بابا، ئوتكەن زامانلار.

IV

سۆيلىمە ھەم يازما نەحرىر ئۇچۇن رەسىملەر.

بىرىنچى رەسىم.

مەسىئەلەر:

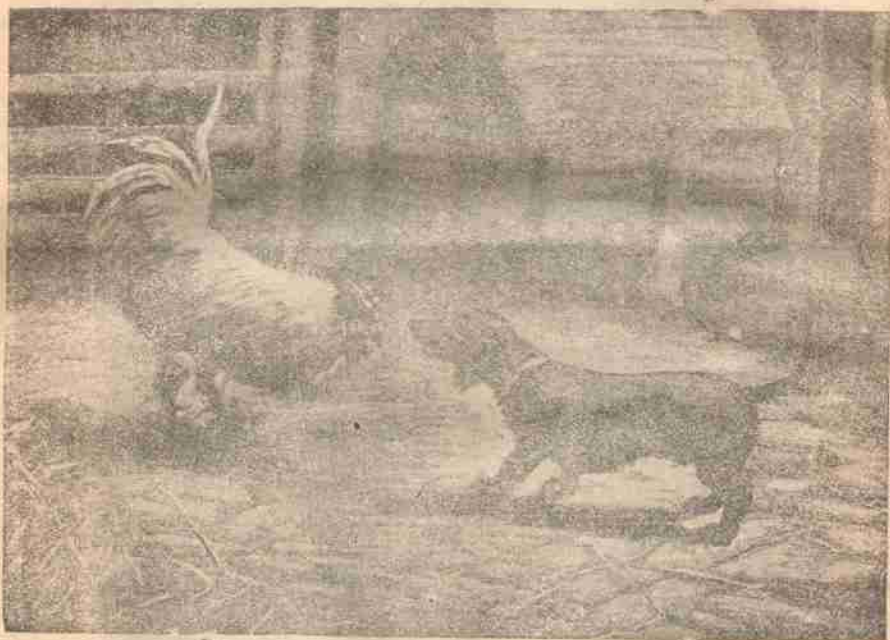
۱ - رەسىمگە قارا، توبەندەكى سۇئاللارگە جاوابلار سۆيلىمە.

بو رەسىمدە نېچە بالا كۆرەسىز؟ آلارنىڭ نېچەسى قىز بالا، نېچەسى ئىر بالا؟
قىز بالالار قايدا، ئوتۇرغانلار؟ آلارنىڭ زورۇسىنى نى ئىشلى؟ كچىسىنى نى ئىشلى؟
ئىر بالالار قايدا، ئوتۇرغانلار؟ آلارنى ئىشلىلەر؟ رەسىمگە نى دىيىپ ئېسىم فوشارعا يارى؟
۲ - رەسىمگە قاراپ، تۈبە نەگى پلان بويىنچا چىكايە تۈزۈرگە.

وھلى آبزىنىڭ نېچە بالاسى بار؟ آلارنىڭ نېچەسى قىز بالا، نېچەسى ئىر بالا؟
آنڭ قىز بالالارنى نېتىدىلەر؟ آلار ئىندى ساياق ئوقىلارمىن، يوقمىن؟ ئىر بالالارنى
نېتىدىلەر؟ شونڭ ئۈچۈن آلارنى ئەلىن ساياق ئوقىلارمىن، يوقمىن؟ بىر كۈننى وھلى
آبزى قايدا كېتىدى؟، شول آندان بالالارنى ئوقىغاندەرسە آلب قايتىب بېرىدى؟
شوندىن سوڭ آنڭ قايسى بالاسى قايدا ئوتۇرپ آنىنى ئىشلى باشلايدى؟ ئېكىنچى
قىزى آنڭ ياندىنا ئوتۇرپ نى ئىشلى؟ ئىر بالالارنى قايدا ئوتۇرغانلار؟ زورۇسىنى
نى ئىشلى؟ كچىسىنى نى ئىشلى؟

۳ - شول ئوق رەسىمگە قاراپ، وھلى آبزىنىڭ ئوز ئېسىمدەن چىكايە تۈزۈپ يازارعا.

ئېكىنچى رەسىم.

بە، نېيىب قارا

مەسىئەلەر:

- ۱ - تۈبە نەگى ئىنۇئاللەرگە ئلەدىن ئجاوابلار بۇيىلەرگە.
ئەنەچ بىلەن ئت نى ئىشلەرگە ھەزىلەنەب تۇرالار؟ مۇندى ئىش قايدا ھەم
قاچىچان بولا؟ نى ئۈچۈن آلاى، ئوبىلىسىز؟ بو بەيلەندىشۈ نەرسە بىلەن بىتەر؟

۲ - رەسگە قاراپ، تۈبەندەكى بلان بويىنچا بىكارە تۈزۈ
 بىر يۈرتىدا نەرسە بىلەن نەرسە تۇرغانلار؟ ئەنەج ئىت بىلەن مامان نىچەك
 نۇرا ئىكەن؟ بوسىندا نىچەك، تۈرۈن كىلگەن؟ ئىكە نەرسە بولغان؟ ئەنەجكە نەرسە
 بولغان؟ آلار نى ئىشلەگىنلەر (رەسگە قاراپ!) آلار نى ئىشلەرگە حەز رەنەنگەنلەر؟
 بو بىدەيلەششۈ نەرسە بىلەن بىكەن؟ سوگىندان ئەنەج ئاۋقارغا نەرسە دىيىپ
 ماقتانغان؟

۳ - شول رەۋشچە، ئەنەج ئىسىمدەن ھەم ئىت ئىسىمدەن بىكارە تۈزۈپ يازارغا.

ئەنەج ئىسىمدەن: مەن مويىناقنى نىچەك قورقتىم.

مويىناق ئىسىمدەن: ئەنەج مېنى نىچەك قورقتى.

ئۈچۈنچىن رەسم.

دوستلار.

مەسىئەلەلەر:

- ۱ - رەسىگە قاراپ، تۈپەندىكى سۇئاللەرگە جاوابلار سۆزلەرگە.
بالانىڭ ئىت ھەم پۇسى بىلەن دوستلىقىنى قايدان ھەم نىچەك بىلىشە؟ بالا پۇسىنى
نىچەك تۇتقان؟ ئىتىنى؟ ئۇل ئۆل آلارنى نىچەك تەربىيەلەگەن؟ ئىت ھەم پۇسى
ئىك نىچەك بىر بىرىنى بىلەن تالاشقانلار؟ سوڭىدىن آلار نىچەك دوستلانغانلار؟
- ۲ - تۈپەندىكى پلان بويىچە «بىزنىڭ ئىت» ئېسىمىدە خىكەيە يازارغا.
سزنىڭ ئىتىنى نىچەك آتيلار؟ سز آنى قايدان آلدۇنۇر؟ نەرسە بىلەن سز آنى
تۈپەندىن سز؟ ئۇل قايدا يۇقىلى؟ ئۇل كىمنى «بىگىرەك» ياراتا؟ سزگە بەيلىنەن ئىتىنى
نىچەك كۆرسەتە؟ آنىدىن نىندى قايدالار بار؟
- ۳ - شۇندى ئوق پلان بويىچە «بىزنىڭ پۇسى» ئېسىمىدە خىكەيە يازارغا.
(ئىت ھەم مەھىن ھاقىدا يازغان خىكەيەلەرنى ئېسىگە تۇشۇرگۇز)

دورۇنچى رەسىم

مەسىئەلەلەر:

- ۱ - رەسىگە قاراپ، تۈپەندىكى سۇئاللەرگە تىلەن جاوابلار سۆزلەرگە.
سز بورەسىدە نەرسەلەر كۆرەنەن؟ نىچە ئىت، نىچە ئوردەك؟ ئىت نەرسەلەر
ئۇستىغە كېنەتدەن كېلىپ چىقىن؟ شۇندىن ئۇل ئوردەكلەرنى ئىشلەنلەر؟
آلار قورقۇپ قايا، ئۇچۇپ تۇشۇنلەر؟ بورەسىگە نى «دېب» ئېسىم قوشارغا
بارى؟

۲ - رەسگە قاراپ، تۈبەندەگى پلان بويىنچا خىكە يە تۇزۇپ بازارغا.
 كچكىنە نەجىب نىڭ نى ئىسىملىق ئىقىن بار ئىدى؟، ئول كىم آرتىدىن بوردە
 قالسى ئىدى؟ بىر كۈنلىق كچكىنە نەجىب ئورنىنىڭ آقبايى بىلەن يۈرۈرگە قايا چىقتى؟
 آقباي كچكىنە نەجىب دەن آيرىلىپ قايا ئايما جاوب كىتتى؟، ئول آندا نەرسەلەر
 ئۈستىدە كىنەش دەن كىلىپ چىقتى؟ ئوردە كىلەر نى كورگىچ، آقباي نى ئىشلەدى؟
 شوندىن سوڭ ئوردە كىلەر نى ئىشلەدىلەر؟ آلار فورق قايا، ئوچۇب تۇشدىلەر؟
 ئوردە كىلەر سوغا تۇشكىچ، آقباي كىرئى جاوب كىم يانغما كىتتى، كچكىنە نەجىب
 آنى نىچەك آچولاندى؟ كچكىنە نەجىب، ئورنىنىڭ آقبايى بىلەن قايدا بىر آز
 يۈرگىچ، قايا قايتىپ كىتتى؟
 ۳ - شوندى ئوق پلان بويىنچا كچكىنە نەجىب ئىسىمدەن بازارغا.

بىشىنچى رەسم

مەسئەلەلەر:

- ۱ - رەسگە قاراپ، تۈبەندەگى سوئاللەرگە جاوابلار سۈيلىمگە.
 سىز بور رەسەدە نەرسەلەر كورەسىز؟ قارغا آوزۇننا نەرسە قاپقان؟، ئول
 آنى نەرسەگە سالما؟ چولپەك نىندى؟
- ۲ - تۈبەندەگى پلان بويىنچا خىكە يە تۇزۇپ بازارغا.

بىر ۋاقىت قارغانىڭ نى ئىشلەسنى كېلىدى؟ ئىردا، سىمۇ بىلەن نەرسە ئۇرا
ئېلىدى؟ لايىن چولمە كىڭ، سۈۋى ئىچك كىنە ئىدى؟ قارغا، سۈۋىنى شول كۈيىن
ئىچە آلدۇنەن، يوقىدى؟ ئول چولمەك ئىچىنە نەرسەلەر ئوتتۇرا باشلادى؟ چولمەك
ئىچىنە ئاش ئوتتۇراچ، سۈۋىنى ئىشلەدى؟ شۇنداق سولۇ قارغانى ئىشلەدى؟

۳ - شول ئوق پلان بويىچا قارغا ئىسەندەن خىكە يە تۈزۈپ يازارغا.

۴ - سىزنىڭ قىردا يۈرگەندە سۈۋىنى ئىچكەن بارەن؟ سۈۋىنى قايدان تاپدۇن؟ نەرسە بىلەن

ئىچكەن؟ - سۈۋىلەن؟

V

سۈۋىلەنە ھەم يازما تەھرىر ئۈچۈن

ماوزوغلار، پلانلار

مەسئەلەلەر:

۱ - توبەندەكى سۇئاللەرگە، تۈۋى جاۋابلار يازارغا.

(۱) آت.

آت نېندى خەيوان؟ ئول نېچە آياتلى؟ آنىڭ مويىدا نەرسەسى بولا
ئۇيۇرغىن نېچك بولا؟ آت نېلەر آشى؟ آنىڭ نېندى تۇسدە گىلەرى بولا؟ آنى
نى ئۈچۈن آسىرىلار؟ آنىڭ بىلەن نېلەر ئىشلىلەر؟

(۲) سىيىر.

سىيىر نېندى خەيوان؟ ئول آتدان زورمى، كېچە كىمى؟ ماڭلاپىندا
نەرسەسى بولا؟ نېندى تۇسدە گىلەرى بولا؟ نى ئۈچۈن آسىرىلار؟ نېلەر آشى؟
آنىڭ سۇتتەن نېلەر ياسىلار؟

(۳) ئۆي.

ئۆي نېندى ئۈچۈن نېندى نەرسەلەردەن سالالار؟ كىرۈ، چىقۇ ئۈچۈن، ياقىنلىق
ئۈچۈن آڭلا نېلەر ياسىلار؟ ئۆيلەرنىڭ تۈپەسىنى اولدا نەرسە بىلەن ياپىلغان بولا؟
شەھەردە نەرسە بىلەن؟

(۴) آرپا، چانا.

آرپا نىڭ كىرەك؟، ئۇل نىدەن ياسالا؟ آرپا بىلەن قايچان يۇرىلەر؟ نىچە تەگەر مەچىن بولا؟ چانا نىدەن ياسالا؟ نىچە تايانى بولا؟ آڭ يىلەن قىلى وافتدا يۇرىلەر؟ چالولاماس ئۇچۇن تاياندا نەرسە قويالار؟ نىدى چانلار بولا؟

(۵) ئۇستەل.

ئۇستەل نىڭ كىرەك؟ نىدەن ياسالا؟ نىچە آياعى بولا؟ كىتاب، كەغەز سالو ئۇچۇن آڭ استىقى ياغدا نەرسە ياساپ قويالار؟ نىدى ئۇستە ئۇستەللىر بولا؟

۶

سېنىڭ ئېسىمىڭ نىچە؟ آناڭنىڭ ئېسىمى، تامىلىك؟ نىچە پەشەسەڭ؟ قايچان ئۇنى باشلاڭ؟ ھەزر نىچە مەچىن سېنىڭدا ئۇنىڭ؟ نىلەر ئۇنىڭ؟

۷

سېنىڭ سېنىڭدا نىچە، ئۇقۇچىن بار؟ سېنى نىچە مۇعەللىم ئوقۇتقا؟ قايسى مۇعەللىم نىدى دەرسنى ئوقۇتقا؟ كۈنىڭ نىچە سەئەت دەرس؟ مەكتەپكە نىچە سەئەتدە كېلىسىز؟ نىچە سەئەتدە كېتىسىز؟

۸

سېن اول مەكتەپدە مېن، شەھەر دەمى، ئۇنىڭ؟ سېنىڭ مەكتەپ قايدا؟ نىدى ئورامعا، نەرسە دەن سالغان؟ نىچە ئېشىكى، نىچە تېرەزەسى، نىچە بولمىسى بار؟ مەكتەپىڭدە بارلىغى نىچە سېنى؟ كۈبىن شەكرى؟

۹

سېن قايسى اوللىقنى ياكى شەھەرنىكى؟ اوللىق زورمى؟ نىچە مەكتەپ، نىچە مەسجىد؟ بازار بارمى؟ خالىق نى بىلەن كەسىپ كېتە؟ شەھەردەن بىراقمى؟ تېمىر يول ياكى يىراود ئىستانساسى اوللىقما بىراقمى؟

۱۰

ئۇنىڭ تۇرپان بىرەمەن قايدا ئۇنىڭدىكى؟ نىچە ئۇنىڭدىكى؟ نىلەر بولدى؟ كىلەرگە باردى؟

ساپان تويىن كورگەننىڭ بارمى؟ قايدا، قايدىچان؟ نىچىك بولدى؟ نىلەر ئىشلەدىلەر
 ۲ - توبەندەگى، اوزوغلار تورىنىدا ئىك شەكردلەر باەن سۇيەشەرگە، سوگرا ئىنشا يازارغا.
 (۱) قارغا بىزنىڭ تاوق چېيىن نىچىك آلب كىتىدى.

ئورنەك ئۇچۇن پلان: بو قايدىچان بولدى؟ ئول واقتدا سز قايدا تۇرا
 ئىدىڭىز؟ تاوق چېيىلەرنى بىلەن قايدا ئىدى؟ آلار نى ئىشلەدىلەر؟ قارغا نىچىك
 كىلىپ چىقتى؟ چېيىن نىچىك آلب كىتىدى؟ سوگىندان نى بولدى؟

(۲) آت يىنى نىچىك قورقتى، (سىيىر، ئىت)

(۳) نى ئۇچۇن مەن يىلادم.

(۴) مەن نىچىك چىقىرىپ كىتاب، ئوقلىدىم مەن مەن، ئوقۇدىم نىچىك تىگلاب تۇردىلار.

(۵) مەن نىچىك بولەك آلدۇم.

ئورنەك ئۇچۇن پلان: بو قايسى بەيرەم ئىدى؟ سز كىمگە قوناققا باردىڭىز
 سۇننى آندا نىچىك قارشىن آلدىڭىز؟ بولەك آلو؟ سزنىڭ شادلانۇ؟

(۶) مېڭا نىك چەچەك سالدىڭىز.

(۷) مەن بۇزاو ساقلايم.

(۸) بىز قىردا نىچىك بەرەنگى پىشردىك.

(۹) باقى تۇتۇ.

ئورنەك ئۇچۇن پلان: بو قايدىچان بولدى؟ سز ئوزۇڭىز بىلەن نەرسەلەر
 آلدىڭىز؟ يىلغاغا بارغاندا بولدى؟ بىر نىچىق قارماق سالو؟ مۇرەققە قىيەتسىزلىك (ئىشنىڭ
 ئوگماوئى) آخىرىدا قالقاوچىڭ، سو ئۇيىنى كىنوئى؟ بۇرەك آشقۇنوئى؟
 سودان بالى تارتىپ آلو، بالى ئىنىدى ئىدى؟ شادلانۇ، بالىنى قايدا قويدىڭىز؟

(۱۰) بىر نىچىق مەرتەبە تىمىر، يولنى كورۇم.

(۱۱) بىر نىچىق مەرتەبە شەھەر كورۇم (ياكى اول)

(۱۲) مەكتەپكە كرو.

ئورنەك ئۇچۇن پلان: ئول واقتدا سىڭا نىچىق بەش بولغان ئىدى؟ سىڭىڭ
 ئوقىغا ئىلەك؟ مەكتەپكە سىڭىنى كىم كىتىدى؟ آندا سىڭىنى كىم قارشىن آلدى؟
 مۇغەللىم نى سۇيىلەدى؟ مەكتەپتە نەرسەلەر بار ئىدى؟ مەكتەپ سىڭا
 ئىشاد ئىدى؟

(۱۳) جولمەكدە بۇرچاق ئوسدئرووم.

ئورنەك ئۈچۈن پلان: ئىچىدە ئوڧراق سالب چولمەك خەزىلەو. ئوتتۇر، سو سىبو. ئۇرلۇقنىڭ تېشىنىلپ چەوون كوزەتو. بۇرۇنلاپ چەوونى. ساباقلانئوونى. نەتىجەسى.

(۱۴) مېنىم قاز بەكەلەرى ساقلام.

(۱۵) مېنىم ياراتقان، ئويىم.

۳ - توبەندەكى سۇئاللەرگە قاراب خاتلار يازارغا.

(۱) ئۆيگە.

ئىسەنلىك، ساولنىك، نېچك، ئۈرۈك، نىلەر، ئوڧونۇڭ ئۆيگەن نىلەر كېرەك، نىلەر جېپەرسىنلەر؟

(۲) ئىيدەشكە.

آنڭ خاتىن آلوڭ، سۇراغان كىتابلارن جېپەرە آلو - آلوڭ، نى ئۈچۈن جېپەرە آلمىسڭ؟ ئاچان جېپەرەسڭ؟ آنى چاقىروڭ، ئاچانغا؟ ياكى ئۆزىڭنىڭ آڭما باروڭ، ئاچانغا؟

(۳) مۇعەللىمگە.

أوروڭ، شوڭما كورە مەكتەپكە بار آلوڭ، دوڧتىڭ نى دېي ئىيتوونى، ئاچان باراچامڭ.

(۴) سالداتقا.

آنا، آنادان سەلام. آنادان خات آلتىنوونى. سۇراغان سوزلەر ئىدە جاوابلار. ئۆيدە كىلەر ئىسەنلىك، ساولقارنى. مال - نووار، ئىگىن - نارو خاتىدا جېپەر - لەر. خاتىلەدە، دوست - ئىش تۇرمۇشىدا زور ئراق ئۆزگەرشلەر. ساعىنوونى. ئايتوون كۆتۈر.

(۵) كىيەودەگى آپاغا.

سەلامەتلىك. ۋەلى آبزىك فېزىن بېرە. اولدا فوناقى تۇشۇم. آپاگىنى جىزىنەك
بىلەن فوناققا چاقرو، قايسى كۈنگە. كىچىكە ولەرى. آلا رەباشقا قاعى كىلەرنەك
چاقىر ئلوۋى. بار ئىسىن نىچە چانالىن.

(۶) كەسبەگى آعاغا.

آناگىنىك آورب تۇروۋى. يۇرت فارارغا كىشىن يوقلىغىن. چىت كىشىن
قوشسالىك، بار نەرسەنىك ئەرەم - شەرەم بولب بتوۋى. سابان ياقىنلاشوۋى.
شول واقىتقا آنەك قايتىپ جىتوۋون آناگىنىك بىك تىلەۋى. قايتىمى قالسا، پۇرقنىك
توزىلىپ، چەچىلىپ بتوۋى. آشلىق چەچە آلمى قالو.

بتىنى

